

EKONOMISMART

Kul att just du visar intresse för utbildningen Ekonomismart, och funderar på att använda den i ditt förebyggande arbete.

Vi har i den här handledningen samlat material kring de frågeställningar som förekommer i utbildningens olika PowerPoint-bilder. Utbildningen består av sex kapitel. Dels finner du rena faktasvar, men även exempel på tänkbara diskussionsupplägg och praktiska fördjupningsuppgifter. Handledningen är inte skriven som ett talmanus utan som en faktabok med inslag av tips på hur du kan lägga upp ett utbildningspass. Filmen Ekonomismart fungerar istället som ett exempel på hur man praktiskt kan genomföra utbildningen. Där ser du hur det kan se ut när vi är ute och genomför utbildningen Ekonomismart. Filmen försöker visa på en verklighet, utan redigeringar och styling. Ibland gör man missar men det viktiga är helheten och att man förmedla en känsla. Filmen ska inte visas direkt för deltagare, då det pedagogiska upplägget med samtalet i fokus går förlorat. Filmen är istället till för dig som vill arbeta förebyggande, för att inspirera och avdramatisera samt för att ge vägledning om hur man kan lägga upp det hela.

Vår förhoppning är att deltagarna, genom att ta del av informationen och resonera kring sina egna ekonomiska prioriteringar, blir medvetna konsumenter som kan göra aktivt kritiska val och undvika överskuldssättning.

Merparten av det material du finner här har inte Folkuniversitetet skapat utan är sammanställt av redan befintligt material från bland annat Konsumentverket, Finansinspektionen, Kronofogdemyndigheten, Konsument Göteborg etc.

Har du frågor eller andra funderingar kring lärarhandledningen, eller kanske vill dela med dig av tips om hur just du har använt dig av materialet, tveka inte att kontakta mig.

Mycket nöje.

Katrin Rundström, Projektledare
Folkuniversitetet Karlstad

Innehållsförteckning

EKONOMISMART – ETT SAMARBETSPROJEKT	5
UNGA OCH FINANSKRISEN.....	5
FOLKUNIVERSITETET.....	6
KONSUMENTVERKET.....	6
FINANSINSPEKTIONEN.....	6
ALLMÄNNA ARVSFONDEN.....	7
VÅRA RÄTTIGHETER SOM KONSUMENTER	8
AVTAL.....	8
ÖPPET KÖP.....	9
BYTESRÄTT.....	9
ARN – ÖPPET KÖP.....	9
ARN – ÖPPET KÖP.....	10
GARANTI.....	10
ARN – FEL UNDER GARANTITIDEN.....	11
KONSUMENTKÖPLAGEN.....	11
ARN – SPRÄCKT DISPLAY.....	12
ARN – FUKTSKADADE LÄDERSKOR.....	12
REKLAMERA FEL OCH FÖRSENING.....	13
ARN – RESEKOSTNADER VID FEL PÅ VARA.....	13
KONSUMENTTJÄNSTLAGEN.....	14
ARN - ANSVAR FÖR JACKA.....	16
DISTANS OCH HEMFÖRSÄLJNINGSLAGEN.....	16
NIX.....	17
E- HANDEL.....	18
PRIVATKÖP.....	20
HJÄLP, RÅD OCH INFORMATION.....	20
EKONOMI I VARDAGEN	22
”KNEPIGT, KONTOT ÄR TOMT OCH JAG HAR EGENTLIGEN INTE KÖPT NÅGOT”.....	22
ÅRSÖVERSIKT OCH FASTA KOSTNADER.....	22
RÖRLIGA KOSTNADER.....	22
BUDGET – ETT HJÄLPMEDEL.....	22
VAD KOSTAR DET ATT LEVA?.....	30
SPARTIPS.....	31
SPARANDE.....	33
BOENDE.....	35
HUR BOR VI?.....	36
VAD HAR MAN RÄTT TILL?.....	38
SAMBOS – VAD GÄLLER?.....	39
FÖRSÄKRINGAR.....	40
REKLAM OCH MARKNADSFÖRING	42
KONSUMTION.....	42
ALLT HANDLAR OM VARUMÄRKEN.....	42
GÅR VI PÅ REKLAM?.....	43
REKLAMOMBUDSMANNEN (RO).....	44
KREDITER	47

OM DET GÅR SNETT.....	50
RÄKNINGAR.....	50
NÄR MAN MÅSTE PRIORITERA.....	51
VAD HÄNDER OM MAN INTE KAN BETALA.....	52
SKULDER.....	53
KRONOFOGDEN.....	54
SOLIDARISKT BETALNINGSANSVAR OCH BORGEN.....	55
KFM:S NORMALBELOPP 2011.....	57
BUDGET- OCH SKULDRÅDGIVNING.....	58
SKULDSANERING.....	58
KONKURS.....	59
ALTERNATIVA LÖSNINGAR.....	59

EKONOMISMART – ETT SAMARBETSPROJEKT

UNGA OCH FINANSKRISEN

Ekonomismart är ett samarbetsprojekt mellan Folkuniversitetet, Konsumentverket, Finansinspektionen och Allmänna arvsfonden.

Finanskrisen resulterade i varsel och uppsägningar runt om i landet. Vi vet att när de ekonomiska ramarna minskar så ökar också sårbarheten och därmed också riskerna för överskuldssättning.

Kronofogden och Konsumentverket ger en mycket bra bild av ungas ekonomiska problem i rapporten Överskuldssättning och ekonomiska problem bland ungdomar, 2008:3. Här följer deras resultat i korthet:

Ungdomar har en betydligt sämre ekonomisk standard och har haft en betydligt sämre ekonomisk utveckling jämfört med alla andra grupper i samhället.

Ungdomar har stora svårigheter att etablera sig på bostadsmarknaden och tvingas ofta betala överhyror för boenden i andra och tredje hand. Produktionen av nya hyresrätter är låg och kostnaderna höga. Antalet befintliga små hyresrätter minskar p.g.a. ombildningar och renoveringsprogram.

Vissa regelsystem, t.ex. regler för utbetalning/återbetalning av bostadsbidrag och studiemedel, tenderar missgynna ungdomar utan fast inkomst.

Ungdomar har ofta högre fasta kostnader för boende, mat, försäkringar, lån etc. jämfört med andra grupper.

Konsumtionskraven i samhället ökar kraftigt vilket gör ungdomar särskilt sårbara eftersom deras ekonomiska marginaler är mindre.

Ungdomar söker sig ofta en identitet och en livsstil genom konsumtion. Detta i kombination med att många ungdomar har ett utpräglat statusänkande gör att konsumtionen för vissa kan bli mycket dyr. För många unga är det svårt att stå emot kraven på konsumtion eftersom minskad konsumtion kan leda till en försvagad social position och i vissa fall t.o.m. utanförskap.

Ungdomar konsumerar främst för att uppnå "lycka" och prioriterar därför nöjen, prylar, kläder och olika upplevelser framför fasta utgifter för mat, boende etc. Ungdomar oroar sig överlag inte för pengar även om man helt saknar tillgångar. Pengar är något som "löser sig".

Ungdomar utan stöd från familjer eller andra kontaktnät är betydligt mer sårbara när ekonomiska problem uppstår än andra ungdomar.

Kunskaper och insikter i privatekonomi är genomgående bristfälliga vilket ställer till problem särskilt för ungdomar som saknar möjligheter att få stöd/hjälp från föräldrar, släkt eller vänner.

En stor majoritet av ungdomarna upplever skolans undervisning i privatekonomi som bristfällig eller mycket bristfällig.

Konsumtion av varor och tjänster blir alltmer komplicerad med avbetalningslösningar, abonnemangsavtal, tilläggstjänster, etc. Köp- och avtalsvillkor blir därför alltmer svåröverskådliga vilket ställer till problem för ungdomar som saknar tillräckliga ekonomiska kunskaper och/eller har få personer att vända sig till för råd och stöd.

Marknadsföring och reklam ger allt oftare otillräcklig, svåröverskådlig eller t.o.m. felaktig information om de totala kostnaderna vid ett köp. Undersökningar har visat att ungdomar är särskilt påverkbara för reklambudskap och är därför särskilt utsatta när budskapen innehåller bristfällig eller felaktig information.

Det blir allt enklare för ungdomar med begränsad ekonomi att konsumera på kredit särskilt på Internet, där kreditkontroller och ålderskontroller ofta är bristfälliga.

Ungdomar tror inte att politik eller intresseorganisationer kan lösa deras problem. De tar stort ansvar för att själva ordna sina liv och uppfylla sina mål och drömmar trots att förutsättningarna att lyckas helt på egen hand ofta är små. Många som inte kan infria sina krav och förväntningar riskerar att drabbas av ohälsa. Den psykiska ohälsan bland ungdomar har också ökat, samtidigt som den minskat i övriga befolkningsgrupper.

De samlade riskerna för överskuldsättning och ekonomiska problem ökar den totala risken. Många ungdomar lever med och påverkas av flera risker samtidigt. P.g.a. detta löper många av dem stor risk att förr eller senare få ekonomiska problem av mer allvarlig karaktär.

FOLKUNIVERSITETET

Folkuniversitetet är ett studieförbund vars verksamhet omfattar folkbildning och vuxenutbildning, skolor samt utbildning för organisationer och företag. Folkuniversitetet är en idéburen organisation, fristående från politiska, religiösa, kommersiella och fackliga intressen.

Studieverksamheten har utvecklats i nära samarbete med universitetet. Kurser och utbildningar utgår från ett vetenskapligt förhållningssätt eller beprövad konstnärlig erfarenhet. Genom föreläsningar, seminarier, utställningar och debatter främjas intresset för och kunskaperna om forskningens resultat.

Folkuniversitetet präglas av idén om att kunskap och skapande ger människor förutsättningar för ett rikare liv. Folkuniversitetet vänder sig till en bred allmänhet. Folkbildningstanken - alla människors livslånga rätt att fritt söka efter kunskap - genomsyrar pedagogik, organisation och värderingar. Folkuniversitetet erbjuder även utbildningar för organisationer och företag samt utbildningar för arbetsmarknadens behov.

KONSUMENTVERKET

Konsumentverket arbetar med konsumentfrågor av skiftande slag. Varor och tjänsters säkerhet, företagens reklam och avtalsvillkor, privatekonomi samt konsumentrelaterade handikapp- och miljöfrågor är några av deras områden. Dessutom bevakar de konsumenternas intressen inom EU. Ytterligare en central uppgift som de arbetar med är att föra ut aktuell och relevant information till konsumenterna.

FINANSINSPEKTIONEN

Finansinspektionen är en statlig myndighet som övervakar företagen på finansmarknaden. Målet är att bidra till ett stabilt och väl fungerande finansiellt system och till konsumentskyddet på det finansiella området.

ALLMÄNNA ARVSFONDEN

I genomsnitt avlider 1 800 personer årligen utan att efterlämna make eller närmare släktingar än kusiner. Arvsfonden är då deras arvinge.

Den myndighet som beslutar om hur pengarna ska användas heter Arvsfondsdelegationen. Arvsfonden stödjer ideella föreningar och andra icke-vinstdrivande organisationer, som vill pröva nya idéer för att utveckla verksamheter för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning på deras egna villkor. Vi vill ge organisationerna möjlighet att pröva nya idéer som kan utveckla verksamheten inom olika områden.

Arvsfonden stödjer verksamhet som stärker ställningen i samhället för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. Målet är att utveckla välfärd, livskvalitet, delaktighet, jämlikhet och jämställdhet samt bidra till social, etnisk och kulturell integration.

FN:s barnkonvention är grundpelaren i arvsfondens satsning på barn och unga. Alla beslut och all verksamhet utgår från den.

VÅRA RÄTTIGHETER SOM KONSUMENTER

AVTAL

Vem kan ingå avtal?

Alla som är över 18 år har rätt att ingå avtal. Den som däremot är under 18 år och omyndig har egentligen ingen egen rätt att träffa avtal. Det krävs att förmyndaren, normalt föräldrarna, ger sitt samtycke till det avtal som den omyndige vill ingå för att det ska bli giltigt.

Det finns två undantag från kravet att man ska ha fyllt 18 år för att själv få ingå avtal. Från 16 års ålder har man rätt att bestämma över pengar som man tjänat själv. Den som har eget hushåll före 18 års ålder har vidare rätt att handla för till sitt hushåll. Undantagen gäller bara kontantköp. Den som är under 18 år har aldrig rätt att ingå kreditavtal.

Avtal är bindande

Huvudregeln är att ett avtal mellan två parter är bindande, oavsett om det är skriftligt eller muntligt. Avtal kan göras på många olika sätt, men principen är densamma. Bindande avtal föreligger när ena parten har lämnat ett anbud som mottagaren har accepterat. Men skulle köparen och säljaren bli oense, är en muntlig överenskommelse svår att bevisa. Då är ett skriftligt kontrakt att föredra. I speciella fall krävs skriftliga avtal, till exempel när man köper en fastighet eller en bostadsrätt.

De vanligaste avtalen om till exempel köp av varor och tjänster är reglerade i tvingande konsumentskyddande lagstiftning. Att lagarna är tvingande till konsumentens förmån innebär att företaget inte kan ge konsumenten sämre villkor än vad lagen säger.

Ogiltighet och oskäligen avtalsvillkor

Av flera olika skäl kan hela avtalet, eller vissa villkor, förklaras ogiltiga. Avtal som till exempel tillkommit under tvång (hot) eller när säljaren tigit om viktiga fel (svek) gör avtalet ogiltigt. I praktiken ställs kraven på graden av tvång och svek mycket högt, varför dessa lagregler sällan kommer till användning.

Avtalsvillkor som strider mot till exempel konsumentköplagen eller andra tvingande konsumentskyddande lagar är också ogiltiga. Om ett avtal är ogiltigt har man normalt rätt att lämna tillbaka det man fått. Köparen lämnar till exempel tillbaka varan och säljaren lämnar tillbaka pengarna. När ett villkor strider mot tvingande lag, bortser man från villkoret och tillämpar lagens regel i stället.

Standardavtal

Standardavtal är massavtal som har upprättats i förväg av säljaren. Standardavtalet har för- och nackdelar. Köparen har ofta små möjligheter att ändra på köpevillkoren. De finstilla texterna i standardavtalen lockar sällan till läsning, vilket gör att konsumenten kan förbise väsentliga avtalsvillkor.

Fördelar med standardavtal är att det kan vara enkelt för parterna, och att villkoren ofta är skraddarsydda för den typ av avtal som det handlar om. Det finns dock en risk att den som upprättat avtalet har gjort avtalet mer fördelaktigt för sin del än för köparens.

Vare sig köparen har läst villkoren eller ej, är han eller hon i regel bunden av dem. Det enda som krävs av säljaren är att han har hållit villkoren tillgängliga för kunden före köpet. Om ett avtal är oskäligt eller oklart formulerat finns det regler som säger att avtalet kan ändras till konsumentens förmån.

Negativ avtalsbindning

Man måste acceptera ett avtal för att vara bunden av det. Det innebär att man inte kan bli bunden på grund av sin passivitet. Negativa säljmetoder där säljaren skickar fakturor eller varor till en köpare som inte har beställt något är därför inte tillåtna.

En snarlik köpform, som däremot är accepterad, är de abonnemangslänkande avtal som bland annat bokklubbar brukar ha. Kunden får då regelbundet bopaketet, om han eller hon inte före varje utskick tackar nej. Skillnaden är att kunden från början måste ha ingått ett abonnemangsavtal där det tydligt framgår att klubben tillämpar sådana säljrutiner.

ÖPPET KÖP

Att handla på öppet köp betyder att du får pengarna tillbaka om du ångrar köpet och lämnar tillbaka det du köpt inom en viss tid.

Det finns ingen lag som ger dig rätt till öppet köp när du handlar i butiker. Varje säljare bestämmer själv om de ska ha öppet köp eller inte och hur länge. Men det finns många varuhus, affärskedjor och enskilda affärer som tillämpar öppet köp utan att du behöver be om det.

Det är alltså inte självklart att du kan återlämna en vara och få pengarna tillbaka om du ångrar ett köp. Vill du köpa en vara på öppet köp bör du be om det innan du betalar. Om affären går med på öppet köp är det viktigt att detta antecknas, till exempel på kvittot. Spara alltid kvittot. Lämnar tillbaka varan i tid, det vill säga innan öppet köp-tiden går ut. Varan ska återlämnas i samma skick som när du köpte den, du får alltså inte använda det som du köpt om du ska lämna tillbaka det på öppet köp.

BYTESRÄTT

Bytesrätt innebär att man inom en bestämd tid kan lämna tillbaka en vara och istället få en annan vara eller ett tillgodokvitto. Bytesrätt är alltså inte samma sak som öppet köp.

Ett tillgodokvitto ska enligt rekommendationer vara giltigt i minst 3 år. Om giltighetstid saknas är tillgodokvitto giltigt i 10 år.

ARN – ÖPPET KÖP

Bakgrund

Emma utnyttjade ett tillgodokvitto för att köpa ett par byxor. På kvittot för köpet stod det: "Öppet köp i tre dagar". Hon ångrade sig redan efter några timmar och lämnade tillbaka byxorna. Hon ville få priset återbetalt i kontanter, vilket säljaren vägrade. I stället fick hon ett nytt tillgodokvitto.

Emma yrkade att säljaren skulle ersätta henne med den summa byxorna hade kostat i kontanter.

Säljaren motsatte sig kravet. Meningen med ett tillgodokvitto är inte att man ska kunna köpa en vara på öppet köp och sedan återlämna varan och få ut kontanter. Eftersom Emma betalat med ett tillgodokvitto fick hon ett nytt sådant när hon utnyttjade det öppna köpet.

Nämndens bedömning

Öppet köp är inte reglerat i lag. Innebörden av ett öppet köp är emellertid att köparen kan frånträda köpet inom den tid som har avtalats. Parterna ska då lämna tillbaka vad var och en har fått och få tillbaka vad var och en har

presterat. Det betalningsmedel som köparen har använt ska lämnas tillbaka till köparen. Eftersom Emma hade betalat med ett tillgodokvitto hade hon inte rätt att få tillbaka något annat än ett tillgodokvitto.

ARN – ÖPPET KÖP

Bakgrund

Susanne köpte ett par hörlurar för 795 kr. Vid köpet utlovades tio dagars öppet köp. Hon var inte nöjd med hörlurarna utan gick tillbaka till affären för att få tillbaka sina pengar. I butiken nekades hon detta eftersom hon hade slängt bort kartongen de låg i.

Susanne yrkade att få tillbaka det hon betalat för hörlurarna.

Säljaren bestred kravet. Kravet för öppet köp var att varan lämnades tillbaka oskadd och i originalkartongen. Eftersom Susanne hade slängt kartongen godtog man inte att köpet gick tillbaka.

Nämndens bedömning

Nämnden konstaterar att öppet köp inte är någon rättighet som konsumenten har enligt den konsumenträttsliga lagstiftningen. Åtagandet att lämna öppet köp är frivilligt för säljaren. För att man skall kunna få pengarna tillbaka om man ångrar ett köp måste man därför, som i detta fall, ha avtalat med säljaren om öppet köp. Förutom att det ligger i sakens natur att en köpt vara skall återlämnas i oförändrat skick har säljaren möjlighet att kräva att varan skall återlämnas i originalförpackningen. Eftersom denna inte fanns kvar har Susanne inte rätt att lämna tillbaka hörlurarna med stöd av att hon hade öppet köp. Då det inte heller har påståtts att det varit något fel på hörlurarna, kan hennes yrkande inte bifallas.

GARANTI

En garanti innebär att säljaren ansvarar för att varan fungerar och behåller kvaliteten under en viss tid. Det är alltid frivilligt för säljaren att lämna garantier.

Det vanligaste är att garantin gäller för en viss tid, till exempel ett år. Garantin kan också vara utformad så att en viss egenskap hos varan garanteras. Därför är det bra att kontrollera noga vad som står i garantin och vad den omfattar.

Säljaren ska lämna tydlig information till köparen om garantins innehåll, vad som krävs för att göra garantin gällande och att garantin inte påverkar köparens rättigheter enligt lag. Informationen ska lämnas skriftligen till köparen. Om varan under garantitiden försämras på ett sätt som omfattas av garantin, betraktas den som felaktig.

För att säljaren ska slippa stå för garantin, måste han kunna bevisa att felet beror på, till exempel en olyckshändelse efter det att köparen har fått varan, vanvård, onormal användning eller att köparen inte följt skötsel- och serviceanvisningarna.

Garantibestämmelserna gäller även om någon annan än säljaren, till exempel tillverkaren, har givit garanti för säljarens räkning.

Tilläggförsäkring

Tilläggförsäkring är en extraförsäkring som konsumenten själv betalar och det är en god idé att fundera på om man verkligen behöver den. Tilläggförsäkringen ger ersättning om konsumenten eller någon annan i familjen exempelvis välter teven, spiller kaffe på datorns tangentbord eller om ett barn stoppar in choklad i videon.

Innan köp av en tilläggförsäkring kan det vara bra att kontrollera om hemförsäkringen redan har en sådan tilläggförsäkring.

Kontrollera vad som ingår i tilläggförsäkringen jämfört med vad din hemförsäkring redan täcker. Tänk på att Konsumentköplagen och eventuella garantier ger ett bra grundskydd mot ursprungsfel i en vara. Eventuella garantier kan variera i tid, men konsumentköplagen skyddar alltid konsumenten i tre år.

ARN – FEL UNDER GARANTITIDEN

Bakgrund

Lotta köpte i december 1999 en mobiltelefon. Priset var 2 150 kr. Ett års garanti lämnades.

I oktober 2000 lämnade han in den till säljaren för reparation. Felet var att telefonen stängde av sig själv ibland. Han fick besked om att telefonen var fuktskadad. Säljaren ville därför inte reparera telefonen på garantin.

Lotta vände sig till nämnden och yrkade byte till ny telefon utan kostnad.

Säljaren bestred yrkandet. Säljaren hävdade att garantin inte gällde då telefonen var vätskeskadad på ovansidan av kretskortet.

Nämndens bedömning

Det är ostridigt i ärendet att köpet av mobiltelefonen omfattades av garanti samt att Lotta påtalade felet under garantitiden. Säljaren har bestridit ansvar för felet och har gjort gällande att telefonen är fuktskadad vilket gör att skadan på telefonen inte omfattas av garantin.

Enligt 21 § konsumentköplagen (1990:932) gäller bland annat följande. Om säljaren genom en garanti eller liknande utfästelse har åtagit sig att under viss tid svara för varan, skall fel anses föreligga om varan under den angivna tiden försämras i det avseende som utfästelsen omfattar. Detta gäller dock inte om säljaren gör sannolikt att försämringen beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse eller på vanvård, onormalt brukande eller något liknande förhållande på köparens sida.

Av bruksanvisningen till telefonen framgår bland annat att telefonen inte får utsättas för vatten, regn, fukt eller extrema temperaturer. Det framgår av den tekniska utredningen i ärendet att telefonen är fuktskadad. Nämnden finner därför att säljaren har gjort sannolikt att felet på mobiltelefonen beror på att den i strid mot bruksanvisningen har utsatts för fukt, dvs. ett förhållande på köparens sida. Felet omfattas därmed inte av garantin. Lottas yrkande om att få en ny telefon utan kostnad kan därför inte bifallas.

KONSUMENTKÖPLAGEN

I konsumentköplagen står vilka rättigheter du har som konsument när du köper en vara i en affär av en näringsidkare. I lagen hittar du bland annat vilka regler som gäller om du inte är nöjd med varan och vad du då kan kräva av säljaren. Konsumentköplagen gäller köp och byta av lösa saker samt beställning av en vara som ska tillverkas. Konsumentköplagen är en i huvudsak tvingande lag. Det innebär en stor fördel för dig som konsument eftersom det betyder att näringsidkaren inte får ge dig sämre villkor än vad som står i lagen.

Näringsidkare och konsument

Begreppen näringsidkare och konsument förekommer inom konsumenträtten. Näringsidkaren "handlar för ändamål som har samband med den egna näringsverksamheten" och kan exempelvis vara en säljare. Du är konsument när du handlar för privat bruk.

Vad är fel?

En vara är felaktig om:

- den inte stämmer överens med vad du har avtalat om med säljaren. Detta kan exempelvis handla om varans art, mängd eller kvalitet
- bruksanvisning saknas

Om du inte har kommit överens med säljaren om annat är varan också felaktig om:

- den inte kan användas till det den ska användas till, som till exempel ett regnplagg som inte står emot regn.
- den inte har de egenskaper som säljaren hänvisade till då du köpte varan.
- den inte är förpackad på det sätt som behövs för att bevara eller skydda den.

Varan är dessutom felaktig om:

- säljaren inte har upplyst dig om detaljer om varan som du borde ha blivit upplyst om.
- den avviker i något annat avseende från vad du borde ha kunnat förutsätta.
- säljaren har installerat varan och installationen är felaktig.
- den är i sämre skick än du hade kunnat förutsätta med hänsyn till varans pris, även om den har sålts i "befintligt skick"

ARN – SPRÄCKT DISPLAY

Bakgrund

Tre månader efter köpet upptäckte Amir att displayen på hans mobiltelefon var spräckt. Säljaren menade att felet var självförvållat och inte täcktes av garantin.

Amir krävde att säljaren skulle reparera mobiltelefonen utan kostnad för honom.

Säljaren motsatte sig kravet. Vid undersökning konstaterades att telefonen hade utsatts för yttre åverkan. Displayen var skadad. Några synliga yttre skador behöver inte finnas, utan skadorna finns under höljet. Skadorna kan inte ha funnits vid leveransen. I så fall hade telefonen inte kunnat fungera utan anmärkning under flera månader.

Nämndens bedömning

En spräckt display är normalt inte ett ursprungligt fel. Denna typ av skada uppkommer oftast genom yttre åverkan. Nämnden kunde inte finna någon annan rimlig förklaring till att Amirs display gått sönder än att skadan uppstått genom sådan yttre påverkan. Även om skadan uppkommit inom de första sex månaderna efter köpet så innebär det att felet varken täcktes av garantin eller det särskilda presumtionsansvar som en säljare har enligt konsumentköplagen (20 a §) under de första sex månaderna efter leveransen. Därför avsågs Amirs krav.

ARN – FUKTSKADADE LÄDERSKOR

Bakgrund

Fredrik köpte ett par läderskor för 998 kr. I samband med ett regnväder blev han alldeles blöt om fötterna efter att ha använt skorna en kort stund utomhus. Det visade sig att det hade uppstått ett stort hål rakt igenom sulan och skon hade blivit vattenfylld. Sulorna var helt upplösta. När han klagade till säljaren menade denne att han borde ha känt till att skor med lädersula inte kan användas utomhus. Han anser att det är en viktig information som han borde ha fått vid köpet.

Fredrik krävde att få ett par nya skor.

Säljaren motsatte sig kravet. Säljaren brukar alltid informera kunderna om att skinnskor och väta inte går ihop. Även om man skulle ha missat detta bör en skinnsko inte användas i regn så att sulan blir genomblöt. En lädersula bör förses med en slitsula i gummi om man tänker använda en sådan sko som vardagssko i vått och torrt.

Nämndens bedömning

Nämnden, som har granskat skorna, finner att skorna inte har något ursprungligt fel. Det är ett känt faktum att skinnskor kan fara illa om de utsätts för väta och att de måste skötas med t.ex. impregnering. Den omständigheten att skorna har "släppt in" vatten när det regnar utgör således inget fel som säljaren skall svara för. Fredriks yrkande kan därför inte bifallas.

REKLAMERA FEL OCH FÖRSENING

En reklamation innebär att du meddelar säljaren att du inte godtar varan och att du anger på vilket sätt du anser att varan är felaktig.

Du måste lämna ett meddelande om felet "inom skälig tid" efter det att du har upptäckt det. Om du reklamerar inom två månader räknas det alltid som att det skett i rätt tid. Skälig tid kan emellertid vara längre än två månader. Som regel är det en giltig ursäkt om du haft förhinder, exempelvis om du har varit sjuk eller bortrest.

Under de första sex månaderna efter köpet är det säljarens sak att bevisa att felet inte fanns från början. Annars räknas felet som ursprungligt. När det har gått mer än sex månader efter köpet är det du som köpare som måste kunna bevisa att felet fanns från början.

Din rätt att reklamera går enligt konsumentköplagen ut tre år efter det att du har tagit emot varan. Det gäller varor och tjänster som du köpt den dagen eller senare. Varan kan ha en garanti som är kortare än tre år, men det förkortar inte reklamationstiden enligt lagen.

För att vara säker på att inte gå miste om dina rättigheter: Reklamera alltid så snart som möjligt!

Om det är något fel på din vara kan du:

- kräva avhjälpande, det vill säga få varan reparerad.
- kräva omleverans, vilket innebär att du får en annan, likvärdig, vara.
- kräva prisavdrag eller ersättning för att rätta till felet.
- häva köpet om felet är av stor betydelse för dig, vilket betyder att du får pengarna tillbaka.
- hålla inne så mycket av betalningen som krävs för att få säkerhet för ditt krav.

Säljaren har dock rätt att i första hand erbjuda dig avhjälpande eller omleverans om detta kan ske inom skälig tid och utan extra kostnad för dig.

Skadestånd

Du kan dessutom kräva skadestånd i vissa fall. Du har rätt till ersättning för alla utgifter och förluster som du drabbas av på grund av fel på varan. Du kan också få ersättning för skada på annan egendom som tillhör dig eller din familj, exempelvis om en diskmaskin läcker vatten och skadar golvet.

ARN – RESEKOSTNADER VID FEL PÅ VARA

Bakgrund

Anna köpte reservdelar till sin bil hos ett företag. Det visade sig att delarna var felaktiga. Hon lämnade tillbaka delarna och fick tillbaka vad hon hade betalat för dem. Men Anna ville även ha ersättning för den resa hon fått göra när hon lämnade tillbaka de felaktiga delarna. Säljaren gick dock inte med på det.

Anna yrkade ersättning för resekostnader med bil i samband med återlämnandet (16 kr per körd mil).

Säljaren bestred yrkandet med hänvisning till sina försäljningsvillkor. Av dessa framgår att företaget aldrig ersätter resekostnader eller andra följdkostnader orsakade av fel på en vara.

Nämndens bedömning

Enligt 32 § första stycket konsumentköplagen (1990:932) har en konsument rätt till skadestånd på grund av säljarens dröjsmål eller fel på varan. Skadeståndet omfattar ersättning för bland annat utgifter, inkomstförlust samt annan förlust på grund av dröjsmålet eller felet. Konsumentköplagens bestämmelser är tvingande på så sätt att det inte är möjligt att avtala bort lagens bestämmelser till nackdel för en köpare (3 § konsumentköplagen). Säljarens försäljningsvillkor lämnas därför utan avseende när det gäller köparens rätt till skadestånd på grund av fel på varan.

Nämnden konstaterar att Anna har lämnat tillbaka de köpta delarna på grund av att dessa har varit felaktiga. Vid sådant förhållande har hon alltså rätt till ersättning för de utgifter hon fått i samband med återlämnandet. Nämnden anser att den bilresa Anna har begärt ersättning för har varit nödvändig för att hon skulle kunna lämna tillbaka varorna och att hennes ersättningskrav är skäligt. Hennes yrkande skall därför bifallas.

KONSUMENTTJÄNSTLAGEN

Konsumenttjänstlagen gäller när du till exempel anlitar en hantverkare för att måla om ditt hus eller när du lämnar in bilen för reparation. Den är ditt skydd mot dåligt utförda hantverkstjänster. Lagen är i huvudsak tvingande, vilket betyder att hantverkaren inte får ge dig sämre avtalsvillkor än vad som står i lagen.

Konsumenttjänstlagen gäller arbete på lösa saker (till exempel reparation av bil eller tv), arbete på fast egendom, på byggnader eller andra anläggningar på mark eller i vatten eller på andra fasta saker (till exempel husrenoveringar eller målningsarbeten), förvaring av lösa saker (till exempel magasinering av möbler eller förvaring av båt).

En hantverkare ska:

- utföra tjänsten fackmässigt, det vill säga utföra arbetet på ett sätt som normalt förväntas av en seriös fackman,
- ta tillvara dina intressen och ge dig lämpliga råd samt samråda med dig så att det inte uppstår missförstånd,
- tillhandahålla det material som behövs för arbetet, om ni inte har avtalat något annat,
- se till att tjänsten inte utförs i strid mot säkerhetsföreskrifter eller mot förbud i produktsäkerhetslagen eller marknadsföringslagen,
- avråda dig från att låta utföra tjänsten om den inte är till rimlig nytta för dig. Detta gäller även när tjänsten redan har börjat utföras. Uppfyller hantverkaren inte detta krav har han inte rätt till ersättning,
- informera dig om det under arbetet framkommer behov av tilläggsarbete.

Tjänsten är felaktig om:

- resultatet avviker från vad du har rätt att kräva av utförande och material, det vill säga om tjänsten inte är fackmässigt utförd,
- hantverkaren inte har utfört tjänsten enligt gällande säkerhetsföreskrifter,
- tjänsten inte stämmer överens med vad ni har avtalat,
- tjänsten har utförts i strid mot förbud i produktsäkerhetslagen,
- hantverkaren inte har utfört tilläggsarbete som han är skyldig att utföra för att undvika allvarlig skada,
- resultatet inte stämmer överens med reklamuppgifter som har lämnats av hantverkaren själv,

- resultatet av tjänsten efter avslutat uppdrag försämras, på grund av att hantverkaren inte har utfört ett bra arbete, exempelvis genom att han har förpackat en reparerad sak på ett sådant sätt att den skadas när du hämtar den,
- hantverkaren genom garanti eller liknande svarar för resultatet av tjänsten och detta försämras under den utsatta tiden.

Reklamation

Tycker du att tjänsten är felaktig måste du reklamera den. Det gör du genom att meddela hantverkaren när du har upptäckt felet. Du måste klaga på felet inom rimlig tid. Om du gör det inom två månader räknas det alltid som "rimligt". Däremot kan du inte reklamera fel som du upptäcker senare än tre år efter det att uppdraget avslutades. Avser tjänsten arbete på mark, byggnader eller andra fasta saker kan du reklamera fel som du upptäcker inom tio år efter att uppdraget slutfördes.

Är tjänsten felaktig kan du:

- hålla inne betalningen som säkerhet för ditt krav,
- kräva att felet rättas till utan kostnad för dig, om det inte medför orimlig kostnad eller olägenhet för hantverkaren,
- göra avdrag på priset. Prisavdragets storlek ska motsvara vad det kostar för dig att få felet tillrättat,
- häva avtalet om syftet med tjänsten är misslyckat och hantverkaren borde ha insett detta.

Dröjsmål

Om hantverkaren inte avslutar uppdraget inom den tid som har avtalats, utan att det beror på dig, har du rätt att hålla inne betalningen. Du får välja mellan att kräva att hantverkaren utför tjänsten eller häva avtalet. Dessutom får du kräva skadestånd. Du måste först reklamera dröjsmålet.

Skadestånd

Om hantverkaren skadar föremålet för tjänsten, till exempel huset som renoveras, eller annan egendom som tillhör dig eller någon medlem av ditt hushåll är han skyldig att ersätta skadan.

Vilket pris ska du betala?

- Du ska betala vad som är skäligt. Har hantverkaren lämnat en ungefärlig prisuppgift, så får det priset inte överskridas med mer än 15 procent om ni inte har avtalat något annat.
- Hantverkaren har rätt till pristillägg om han har utfört nödvändigt tilläggsarbete eller om tjänsten har fördröjats på grund av omständigheter som beror på dig.
- Du behöver inte betala för arbete som försämras eller går förlorat på grund av en olyckshändelse som inträffar innan tjänsten är avslutad.
- Du har rätt att få en specificerad räkning som gör det möjligt att bedöma arbetets art och omfattning. Det ska också framgå av räkningen hur priset har räknats fram.

Avbeställning

Avbeställer du tjänsten innan den har slutförts har hantverkaren rätt till ersättning för den del av arbetet som han redan har utfört. Han har också rätt till ersättning för förlorad inkomst på grund av att han inte har kunnat åta sig annat arbete.

Om du dröjer med betalningen

Betalar du inte i rätt tid, får hantverkaren ställa in arbetet till dess att du betalar. Han har också rätt till ersättning för eventuella förluster. Har arbetet påbörjats är hantverkaren dock skyldig att slutföra det om det inte kan uppskjutas utan risk för allvarlig skada för dig. Handlar arbetet om en sak som har överlämnats till hantverkaren har han rätt att behålla den tills du har betalat.

ARN - ANSVAR FÖR JACKA

Bakgrund

David besökte en kväll studentkårens pub. Han lämnade in sin jacka, vantar och mössa i garderoben för bevakning. Han fick en numrerad bricka. När han skulle hämta ut sin jacka var den borta. Studentkåren har vägrat att ersätta honom för kläderna.

David yrkade ersättning med 2 000 kr för jacka, handskar och mössa. Han hade då gjort ett avdrag för ålder och bruk.

Studentkåren bestred kravet. Man tog ingen ersättning för förvaringen. Man hade också satt upp en skylt där det framgick att man inte ansvarade för inhängda jackor, väskor och dylikt.

Nämndens bedömning

Av utredningen i ärendet framgår att David lämnade in sin jacka i studentkårens garderob och erhöll en numrerad bricka som bevis angående inlämningen. Det togs inte ut någon särskild avgift för inlämningen. Däremot erlade David en entréavgift.

Parterna får mot denna bakgrund anses ha träffat ett avtal om förvaring. Att det i garderoben hänger skyltar enligt vilka studentkåren inte ansvarar för inhängda jackor m.m. påverkar i sig inte avtalet. Eftersom David inte har återfått sitt inlämnade plagg m.m. har garderobsinnehavaren i enlighet med 32 § konsumenttjänstlagen (1985:716) att svara för den skada som drabbat David. Mot det yrkade beloppet har studentkåren inte invänt.

Nämnden rekommenderade därför studentkåren att ersätta David med 2 000 kr.

DISTANS OCH HEMFÖRSÄLJNINGSLAGEN

Distans- och hemförsäljningslagen gäller vid handel via Internet, postorder, telefon eller vid andra distansköp. Även hemförsäljning ingår i denna lag, som bland annat reglerar vad säljaren ska informera om, hur man kan ångra köpet och hur lång tid man då har på sig.

Ångerrätt

När du som konsument handlar i en affär har du ingen rätt enligt lag att ångra köpet. Om du däremot köper något på postorder, av en telefonförsäljare, från TV-shop, på Internet eller vid hemförsäljning, har du 14 dagars ångerrätt när du handlar inom Sverige.

Distans- och hemförsäljningslagen innehåller bland annat krav på att säljaren ska ge dig tydlig information om hur du kan ångra ditt köp.

Returfrakten

Vid distansavtal: Om du ångrar köpet får du själv betala returportot. Vid hemförsäljning och telefonförsäljning ska du inte behöva betala returfrakten.

Distansavtal

Om du köper en vara till exempel på postorder, från TV-shop eller på Internet, har du enligt lagen rätt att ångra köpet inom 14 dagar. När du handlar varor på distans räknas ångerfristen från den dag då du har fått varan eller en väsentlig del av den.

Om du handlar något från ett annat EU-land, exempelvis via Internet, har du också ångerrätt, men ångerfristen kan då vara kortare än 14 dagar.

Ångerrätten gäller också om du träffar avtal om en tjänst på distans. Det kan exempelvis vara hantverkstjänster, men lagen gäller även avtal om vissa finansiella tjänster och finansiella instrument, som krediter, försäkringar och betaltjänster. Även vid köp av tjänster är ångerfristen 14 dagar, utom för livförsäkringar och privat individuellt pensionssparande. Då är den 30 dagar. Som regel börjar ångerfristen löpa den dag då avtalet ingås. När du köper livförsäkringar räknas fristen från och med den dag du har fått veta att avtalet har ingåtts.

Ångerrätten börjar dock aldrig löpa förrän du har fått den information som säljaren måste ge dig. När du köper finansiella tjänster ska du även ha fått avtalsvillkoren för att ångerfristen ska börja löpa.

Hemförsäljning

Reglerna om hemförsäljning gäller om du köper, hyr eller lämnar anbud på en vara eller träffar avtal om en tjänst med en näringsidkare i ditt eget hem eller på en utflykt som näringsidkaren har arrangerat utanför sitt fasta försäljningsställe. Reglerna gäller även för Home Parties och för avtal som ingås till exempel på din arbetsplats, på en tågresa eller något annat ställe där du kan ha svårt att komma undan en försäljare.

Även vid hemförsäljning har du 14 dagars ångerrätt. Om du ingår ett avtal om en livförsäkring har du längre tid på dig att ångra dig, 30 dagar.

Informationshandling

När du ingår ett hemförsäljningsavtal ska säljaren samtidigt ge dig en handling med information om din ångerrätt, samt namn och adress till den som du ska vända dig till om du ångrar dig. Du ska skriva under ett exemplar av handlingen som bekräftelse på att du har fått den. Med informationshandlingen ska du också få en ångerblankett som du kan använda om du ångrar dig.

Ångerfristen beräknas på samma sätt vid hemförsäljning som vid distansavtal. Ångerfristen börjar inte löpa förrän du har fått ett exemplar av informationshandlingen och ångerblanketten.

Om du har tagit emot varan eller materialet (exempelvis byggmaterial om du beställt en hantverkstjänst, eller en dosa för banktjänster på Internet om du beställt en banktjänst) vid ett hembesök måste du hålla varan eller materialet tillgängligt så att säljaren kan hämta det hos dig. Om du fick varan eller materialet senare är det din skyldighet att skicka tillbaka varan till säljaren. Du har då rätt att få ersättning för skäliga returkostnader.

Undantag

Det finns en del undantag när reglerna om hemförsäljning inte gäller, till exempel:

- Om det du har köpt sammanlagt kostar mindre än 300 kronor.
- Om avtalet ingås vid ett hembesök som ägt rum på ditt initiativ och uttryckliga begäran.

NIX

NIX-Telefon har två syften:

1. Det ena är att göra det möjligt för privatpersoner att generellt tala om för försäljare och marknadsförare att de inte önskar telefonsamtal i försäljnings-, marknadsförings- eller insamlingssyfte.
2. Det andra är att näringslivet skall ha tillgång till ett centralt register över konsumenter som anmält att de inte önskar bli kontaktade per telefon i något sådant syfte.

Genom att anmäla sitt telefonnummer till NIX-Telefon kan privatpersoner göra känt att de inte vill få samtal i försäljnings-, marknadsförings- eller insamlingssyfte. Detta kallas att numret spärras.

Enligt marknadsföringslagen (MFL) är det inte tillåtet att skicka SMS och MMS till mobiltelefonnummer utan att konsumenten först samtyckt till utskicket.

Näringslivet har också ett eget organ för att övervaka att NIX-reglerna följs. Det är Etiska nämnden för direktmarknadsförel - DM-nämnden. Dess uttalanden finns på hemsidan www.dm-namnden.org.

E- HANDEL

Kolla upp vem du handlar av

De flesta företag som säljer varor på nätet är seriösa. Men inte alla. Gör en snabbkoll av företaget innan du handlar.

- Ta reda på fakta om företaget. Kolla om företagets namn, fullständiga adress, e-postadress och telefonnummer finns på webbplatsen. Om det inte finns bör du leta efter ett annat företag.
- Kontrollera att företaget har en fungerande hantering för frågor och klagomål. Kundtjänsten ska vara lätt att få kontakt med och informationen om kundtjänsten ska vara tydlig. Prova gärna att ringa kundtjänsten för att se om du kommer fram.
- Titta på företagets betalningssida hur du kan betala. Var försiktig om du bara kan betala med kontant direktbetalning eller förskotts betalning.
- Kontrollera att företaget använder korrekta avtalsvillkor. De ska till exempel innehålla information om ångerrätten och hur du ska göra för att reklamera.
- Sök efter butiken i en sökmotor. Leta efter andra källor med information. Enbart informationen på företagets webbplats räcker inte för att bilda sig en uppfattning om företaget. Kolla minst en källa utanför företagets egna kanaler.
- Använd en webbtjänst för att lära dig mer om företaget. Exempel på detta är Howard på Konsument Europa. Tjänsterna ger fakta som kan hjälpa dig att göra en bedömning av företaget.
- Leta efter så kallade trustmarks på webbplatsen. Vissa e-handlare är anslutna till ett märkningssystem (trustmark) där handlaren förbinder sig att följa vissa regler. Detta syns genom att det finns ett märke eller en symbol på webbplatsen. Kontrollera vilken organisation som står bakom märket och kontrollera med organisationen att e-handlaren verkligen är ansluten. Det finns flera olika märkningssystem som erbjuder kraftigt varierande konsumentskydd. Kontrollera vad det aktuella märkningssystemet står för. Detta ska företaget lämna tydlig information om.

Välj ett säkert betalsätt

Dina pengar ska komma fram till säljaren och du ska få den vara du har beställt.

Kortbetalning

På många e-handelsplatser kan du betala med ditt konto- eller kreditkort genom att ange kortnumret direkt på webbplatsen. Om du litar på företaget du handlar av kan det vara en enkel och säker metod. Se till att webbplatsen är krypterad så att informationen inte kan läsas av tredje part. Du ser att sidan är krypterad genom att webbadressen inleds med "https" i stället för "http". Om det finns ett hänglås i kanten av webbläsaren visar det också att e-handelsförelaget kan identifieras.

Om du har handlat med kreditkort och blivit lurad kan du få hjälp av kreditförelaget med att få tillbaka dina pengar. Om du har handlat med kontokort har du inte samma möjlighet.

Kontrollera gärna ditt kontoutdrag efter att du har betalat för att se att rätt belopp har dragits. Lämna aldrig ut ditt kortnummer på en okrypterad sida eller i ett e-postmeddelande.

Fakturabetalning

Att betala mot faktura är i många fall den säkraste betalningslösningen. Då får du varan och kan kontrollera den innan du betalar. Om du betalar innan du har fått varan förlorar du ditt bästa påtryckningsmedel mot företaget, att hålla inne betalningen om varan inte kommer i tid.

Det är dock många e-handelföretag som inte erbjuder faktura som betalningsmetod. Om du vill handla från ett annat land än Sverige har du nästan aldrig möjlighet att betala mot faktura. Med andra ord har du färre platser att handla från om du vill använda denna betalningslösning.

Direktbetalning

Vissa banker erbjuder sina kunder att betala genom att pengarna dras direkt från ditt bankkonto. Metoden kan bara användas om säljaren har ett företagskonto i samma bank som du har. Eftersom du betalar genom att logga in på din Internetbank är det ett säkert betalningssätt. Du behöver inte heller ge företaget ditt kortnummer.

Postförskott

Du får en avi i posten eller som ett SMS som du går med till Postens utlämningsställe där du betalar varan. Du kan inte kontrollera varan innan du betalar den.

Betalningsförmedling/Escrow

Du kan göra din betalning via en tredje part, en betalningsförmedling. Detta kallas även för escrowbolag. Då skickar du dina pengar till betalningsförmedlaren i stället för till säljaren. När du har fått din vara och godkänt den ger betalningsförmedlaren i sin tur pengarna vidare till säljaren.

Metoden kan vara ett alternativ till exempel när du har handlat på en auktionssajt och vill vara säker på att varan kommer att skickas till dig. Men kom ihåg att det finns falska betalningsförmedlare, så se till att kontrollera att bolaget är seriöst.

Läs villkoren innan du handlar

När du köper en vara ingår du ett avtal med säljaren. Läs villkoren innan du beställer för att minska risken för obehagliga överraskningar.

När du köper något över Internet ingår du ett avtal med säljaren. Avtalsvillkoren avgör vad ni har kommit överens om. Läs därför avtalsvillkoren innan du genomför köpet. Avtalsvillkoren ska finnas tillgängliga på sidan där du gör din beställning och du ska kunna läsa dem innan du beställer. De är ofta långa och snåriga men det kan löna sig att i alla fall titta igenom dem en gång innan du gör ditt köp. Många problem som uppstår senare kan undvikas genom att läsa på innan det är för sent.

Avtalsvillkoren slår fast många saker som gäller för ditt köp. Det kan handla om fraktkostnader, leveransvillkor, garantier, kundtjänst, ångerrätt, reklamationsrätt med mera. Om villkoren innehåller saker som du inte kan ställa upp på bör du inte genomföra köpet. Om du gör din beställning har du i samma sekund godkänt avtalsvillkoren.

Skriv gärna ut avtalsvillkoren så att du vet vad du har avtalat med företaget. Villkoren kan ändras så det är bra om du vet vad som gällde när du ingick ditt avtal.

När du läser avtalsvillkoren kan du vara speciellt uppmärksam på villkor som försöker begränsa dina rättigheter som konsument, till exempel:

- långa uppsägningstider av avtal vid abonnemang
- automatisk förlängning av abonnemang
- krav på att du måste skicka in uppsägningar och liknande skriftligt
- villkor som ger säljaren rätt att ändra priset
- att du måste kontakta en utländsk kundtjänst

Tvingande regler

Avtalsvillkorlagen är tvingande vilket betyder att en säljare inte får ha avtalsvillkor som bryter mot lagen. Om du godkänner ett avtal som bryter mot lagen kan du få rätt i efterhand. Men det kan ta tid och vara komplicerat så om du misstänker att avtalsvillkoren inte är korrekta – godkänn dem inte.

PRIVATKÖP

Kontrollera om du handlar av en privatperson eller ett företag när du köper något på nätet. Du har inte samma skydd när du köper av en privatperson. När du köper något av en privatperson gäller inte konsumentskyddande lagar som distans- och hemförsäljningslagen eller konsumentköplagen. Det gör att du inte har ångerrätt och samma möjligheter att reklamera varan. I stället är det köplagen som gäller. Lagens regler är inte tvingande, vilket betyder att du och säljaren kan komma överens om andra bestämmelser än de som står i lagen. Säljaren kan till exempel friskriva sig från ansvar för fel. Det gäller till exempel begagnade varor som säljs i befintligt skick.

Utgångspunkten är att det som du som köpare och säljaren har avtalat om gäller. Varan kan ändå anses felaktig om:

- den inte är sådan som säljaren har sagt
- säljaren har låtit bli att upplysa dig om fel av mera allvarlig karaktär som han eller hon kände till
- den var i väsentligt sämre skick än du kunde förutsätta, med ledning av priset och andra omständigheter

Undersök varan

Även om varan kan anses felaktig så får du inte som köpare åberopa fel som du måste antas ha känt till vid köpet. Om säljaren till exempel har uppmanat dig att undersöka varan och du inte har gjort det, kan du inte klaga på sådana fel som du borde ha upptäckt vid undersökningen.

När du har köpt en vara av en privatperson kan du inte ångra dig efter det att ni har gjort upp affären om ni inte har skrivit in i avtalet att du har ångerrätt.

Tingsrätten prövar tvist

Om du får problem med varan efter ett privatköp och inte kan komma överens med säljaren, kan du vända dig till tingsrätten för att få tvisten löst. Allmänna reklamationsnämnden prövar inte tvister mellan privatpersoner.

HJÄLP, RÅD OCH INFORMATION

Allmänna reklamationsnämnden

Allmänna reklamationsnämnden (ARN) är en statlig myndighet som fungerar ungefär som en domstol och dess huvuduppgift är att på ett opartiskt sätt pröva tvister mellan konsumenter och företagare (kallas här ofta näringsidkare). Det är konsumenten som gör en anmälan till ARN.

Nämnden lämnar rekommendationer om hur tvister bör lösas, till exempel att näringsidkaren ska ge konsumenten pengarna tillbaka. Vanligtvis tar det ca sex månader från anmälan till beslut. Nämndens prövning är kostnadsfri.

Konsumentverket

På Konsumentverkets webbplats finns många vardagliga konsumenträttsliga frågor som man kan stöta på. Enskilda konsumenter kan emellertid inte få rådgivning av Konsumentverket, utan hänvisas till respektive kommuns konsumentvägledning.

Konsumentvägledare

Hos den kommunala konsumentvägledare kan man få personlig rådgivning. Alla kommuner har dock inte konsumentvägledning.

Konsumentbyråer

Det finns fyra rådgivningsbyråer där du som konsument kan få opartisk vägledning före och efter köp. All rådgivning är kostnadsfri.

Byråerna kan hjälpa dig inom fyra olika områden:

- bank- och finansfrågor
- försäkringsärenden
- elmarknaden
- tele-, TV- och Internetabonnemang

Du kan få hjälp på flera olika sätt. Byråerna kan ge dig information och svara på frågor före du gör ett köp. De kan också hjälpa dig med hur du kan gå tillväga med ett klagomål eller en tvist med ett företag. På deras webbplatser kan du också jämföra produkter och tjänster.

Konsument Europa

Konsument Europa ger dig som konsument goda råd när du ska handla över gränserna inom EU.

Du kanske behöver råd inför ett köp, eller hjälp om det uppstår problem efter köpet. De informerar om dina rättigheter och skyldigheter. Deras mål är att underlätta för dig som konsument att utnyttja fördelarna med den gemensamma europeiska marknaden. De ger personlig rådgivning kostnadsfritt.

EKONOMI I VARDAGEN

”KNEPIGT, KONTOT ÄR TOMT OCH JAG HAR EGENTLIGEN INTE KÖPT NÅGOT”

Det är alltid bra att ha koll på vart pengarna tar vägen men om de ekonomiska förutsättningarna förändras (som t ex vid arbetslöshet, familjebildning, separation, sjukdom) är det viktigare än någonsin. Vad målet med din ekonomi är vet bara du själv. Kanske är det att få månaden att gå ihop, kunna komma iväg på drömrésan eller få råd att renovera badrummet.

Man brukar ju säga att ”Det är inte de stora inkomsterna som gör en rik utan de små utgifterna!” och det ligger något i det.

ÅRSÖVERSIKT OCH FASTA KOSTNADER

För att få koll på vart pengarna tar vägen kan det vara bra att göra en översikt. När kommer de stora räkningarna egentligen? Med en årsöversikt får man en överblick över vilka månader som räkningarna kommer, vissa räkningar är ju inte jämt fördelade över året. Då kan det ju vara bra att ha sparat ihop lite extra till dess.

För att undvika ”toppar” kan det vara bra att försöka slå ut de räkningar som kommer kvartalsvis så att de istället kommer månadsvis. Om man tar kontakt med företagen så brukar det gå bra. Om man betalar via autogiro brukar man även slippa aviavgiften, men man måste se till så att det finns pengar på kontot den dag som de ska dras. Autogirobetalning ska man bra ta om man är säker på att företaget är seriöst.

Ett annat sätt att kapa topparna är att skapa ett separat konto för räkningar där räkningarna dras ifrån och där man sätter in samma summa pengar varje månad. Första månaden måste man dock sätta in mer pengar så att det finns teckning de månader då det blir fler eller högre räkningar.

RÖRLIGA KOSTNADER

När man har koll på sina fasta kostnader, till exempel genom en årsöversikt, är nästa steg att få koll på sina rörliga kostnader.

Det finns olika metoder som man kan använda sig av för att få koll på de rörliga kostnaderna. Några av dessa är: kassabok, där man skriver ner sina samtliga inköp; spara kvitton, bör ske under en period om två till tre månader för att få en överblick över sina olika inköp fördelat på kostnadsposter; kuvertmetoden, syftar till att kapa topparna inom varje månad för att få en jämn fördelning vecka till vecka.

BUDGET – ETT HJÄLPMEDEL

En budget ger överblick över inkomster och utgifter och kan bli ett viktigt hjälpmedel om du vill förändra något i din ekonomi. Genom att jämföra dina utgifter med Konsumentverkets beräkningar så få du en uppfattning om du spenderar mycket eller lite pengar på olika saker. Med hjälp av budgeten kan du skära bort onödiga utgifter så att du får råd till annat som du hellre vill ha.

Diskussionsövning – budget på tavlan

Be deltagarna ge förslag på vad de idag lägger sina pengar på (skriv gärna upp på tavlan), be dem sedan att resonera vad de inte kan vara utan, vad skulle de prioritera bort om de var tvungna att spara eller inkomsten minskar. De har säkert olika prioriteringar, detta är bra. Uppmuntra dem att fundera på sina egna prioriteringar, hur just de vill konsumera. Normen för hur mycket vi förväntas konsumera är hög. Att balansera våra behov och önskemål när det gäller konsumtion i förhållande till våra ekonomiska förutsättningar är inte alltid så lätt

Att göra en budget

I en budget skiljer man på fasta och rörliga utgifter. Fasta utgifter är allt du betalar i form av räkningar och avgifter. Det vill säga hyra, räntor på eventuella lån, mobil, försäkringar, bilskatt med mera. De fasta utgifterna brukar vara lättast att hålla ordning på. Räkna ut vad de blir under ett år, dela med tolv, så har du månadskostnaden.

Rörliga utgifter är resten: mat, kläder, bensin, nöjen, frisören, tvättmedel, cigaretter och så vidare. Skaffa en mapp där du från och med nu och två månader framöver sparar alla kvitton för de inköp som ditt hushåll gör. Lägg även kontoutdrag från banken i pärmen. Skriv "egna kvitton" om du saknar ett kvitto (inte fick ett eller glömt det). Detta för att få en fullständig dokumentation över alla utgifter som uppstår i hushållet.

Övning - Budget Alex

Förklara att Alexanders budget fortfarande inte är riktigt realistisk. På vilket sätt är upp till deltagarna att klura ut i smågrupper. Saknas vissa poster? Är pengarna rimligt fördelade på de existerande posterna? När deltagarna redovisar, utgå då ifrån och gå igenom Alexanders budget, utgiftspost för utgiftspost.

Utgiftsposter som saknas i Alexanders budget är till exempel transport (allt från cykel till buss och tåg/flyg vid eventuella hemresor), nöje (krogliv, bio-, konsert-, och andra inträdesbiljetter osv.), studiematerial (kurslitteratur, anteckningsmaterial, pennor, studentkårs- och ev. nationsavgifter). Man kan även tänka sig att vissa deltagare vill lägga pengar på inredning. Påminn gärna deltagarna att det tagit föräldrarna åtskilliga år att få den standard de nu har.

Denna övning handlar om att ungdomarna ska se hur deras ekonomi ser ut nu och i framtiden. För att exemplet inte ska hamna för nära så att det blir jobbigt får de göra en budget utifrån inkomst från studiemedel. Först får de göra en budget utifrån endast studiemedel, utan några sidoinkomster från extrajobb etc. Detta för att det ska bli så likt försörjningsstöd som möjligt. Problematiska över att studiemedlet bara är på 10 månader, hur planerar man sin ekonomi då?

Efter budgetövningen med Alexander får deltagarna sedan välja att antingen göra en budget utifrån sin nuvarande situation eller en budget efter en vald yrkesgrupps genomsnittliga inkomst.

Riksnorm för försörjningsstöd – 2011

Personliga kostnader inom norm

Hemmavarande barn och skolungdom								
	0 år	1–2 år	3 år	4–6 år	7–10 år	11–14 år	15–18 år	19–20 år
Livsmedel	730	830	850	1 080	1 140	1 310	1 520	1 540
dito utan lunch	600	660	680	840				
Kläder/skor	300	400	400	430	480	500	530	530
Fritid/lek	40	130	130	250	360	430	440	450
Hygien (personlig)	540	480	120	80	90	140	190	190
Barn- o ungd.förs.	60	60	60	60	60	60	60	60
Summa pers. kostn.	1 670	1 900	1 560	1 900	2 130	2 440	2 740	2 770
Dito utan lunch	1 540	1 730	1 390	1 660				

	Ensamstående vuxen	Sammanboende
Livsmedel	1 640	2 670
Kläder/skor	530	1 060
Fritid/lek	400	810
Hygien (personlig)	260	580
Summa pers. kostn.	2 830	5 120

Gemensamma hushållskostnader inom norm

	1 pers	2 pers	3 pers	4 pers	5 pers	6 pers	7 pers
Förbrukningsvaror	110	130	230	260	300	360	390
Dagstidn, tele, TV-licens	780	870	1 030	1 180	1 340	1 510	1 650
Summa gemens. kostn	890	1 000	1 260	1 440	1 640	1 870	2 040

Riksnormen tar hänsyn till:

- hur många personer som finns i hushållet
- ålder på barn och skolungdomar
- om barn och skolungdomar äter lunch hemma
- om vuxna är ensamstående eller sambor.

Riksnormen innehåller kostnader för:

- livsmedel
- kläder och skor
- fritid och lek
- hygien
- barn- och ungdomsförsäkring
- förbrukningsvaror
- dagstidning
- telefon
- TV-avgift

VART TAR PENGARNA VÄGEN?

INKOMSTER	Alexanders budget	Realistisk budget	Egen budget
Studiemedel	8 216		
Lön/försörjningsstöd	?		
Extrajobb	?		
Bostadsbidrag	?		
Övrigt	?		
Summa	8 216		
UTGIFTER			
Mat	1 000		
Hyra	3 500		
Telefon och bredband	649		
El	200		
TV	300		
Dagstidning	?		
Kåravgift/studiematerial	?		
Transport/bil	?		
Kläder skor	500		
Hygien/hår – och hälsovård	250		
Träningskort	250		
Nöje/fritid	?		
Försäkringar	50		
Sparande	900		
Oförutsedda utgifter	300		
Summa	7 899		
UTFALL (inkomster – utgifter)	317		

EXEMPEL: VART TAR PENGARNA VÄGEN?

INKOMSTER	Alexanders budget	Realistisk budget	Egen budget
Studiemedel	8 216	8 216	11 560
Lön/försörjningsstöd	?	0	0
Extrajobb	?	0	0
Bostadsbidrag	?	0	0
Övrigt	?	0	0
Summa	8 216	8 216	11 560
UTGIFTER			
Mat	1 000	2 100	2 500
Hyra	3 500	3 500	4 000
Telefon och bredband	649	649	649
El	200	200	200
TV	300	300	300
Dagstidning	?	0	0
Kåravgift/studiematerial	?	1000	0
Transport/bil	?	300	500
Kläder skor	500	530	750
Hygien/hår – och hälsovård	250	400	500
Träningskort	250	250	300
Nöje/fritid	?	500	1 000
Försäkringar	50	100	200
Sparande	900	0	500
Oförutsedda utgifter	300	0	150
Summa	7 899	9 829	11 549
UTFALL (inkomster – utgifter)	317	-1613	11

Realistisk budget bygger på att personen i fråga inte har bil. En Golf 1.6 -00 kostar cirka 3 500 kr/månad enligt Konsumentverkets bilkalkyl.

Egen budget är beräknad på 17 000 kr före skatt (32 procent skatt).

Kommentarer till utgiftsposterna:

Mat – 1 000 kr i månaden ger ungefär 33 kr per dag, vilket är ungefär vad du får betala för en Café Latte på närmaste fik. 33 kr ska räcka till frukost, lunch, middag, fika osv. Att dubbla matbudgeten känns inte alls orimligt med tanke på detta.

Hyra – 3 500 kr i månaden är kanske i mesta laget, men är för den sakens skull inte orimligt för en studentetta med kokvrå. Undersök noga vad som ingår i hyran. Betalar du 3 500 kr kanske bredband ingår i hyran, och då blir det hela genast mer prisvärt. Att betala 4 000 kr i månaden för en tvåa i ett kommunalt bostadsbolag är inte ovanligt.

Telefon/bredband – precis som Alexander har vi räknat bort fast telefon. Mobil och bredband är vad som ryms i denna siffra. Även här kan man fundera över vad man faktiskt behöver. Surfa kanske du kan göra på skolans datorer?

El – är svårt att komma undan. Tänk på att disk- och tvättmaskin drar en hel del dyr el, även om det naturligtvis är bekvämt att ha i lägenheten.

TV-avgift – ska betalas om du har en tv-mottagare. Till tv-mottagare räknas bland annat: tv, dator med tv-kort, video med kanalväljare, videokamera med kanalväljare, inspelningsbar DVD med kanalväljare och digital tv-mottagare. Tänk på att även om du hyr en lägenhet i andra hand är det du som ska betala tv-avgiften, inte lägenhetsinnehavaren.

Dagstidning – är en utgift som ofta prioriteras bort, trots att många tidningsföretag har specialerbjudande för studenter. Idag läser många sin dagstidning på Internet gratis.

Kåravgift/studiematerial – medför ofta större kostnader än man kan tro. Avgiften till Sveriges förenade studentkårer är inte längre obligatorisk. På vissa studieorter som Uppsala och Lund kan det även bli aktuellt att betala en nationsavgift (till den studentnation du väljer att tillhöra).

Förutom pennor och anteckningsblock utgör även kurslitteratur en dryg utgiftspost. Det är naturligtvis kul att fylla bokhyllan med ny kurslitteratur, men det kostar. Ett alternativ till köp är naturligtvis att låna på bibliotek eller köpa begagnade böcker. Sedan 2005 är kopiering av hela kursböcker förbjudet enligt lag.

Transport – kostar, oavsett om man åker buss, spårvagn eller t-bana. Glöm inte att räkna in kostnaderna för resor hem till mor och far på diverse lov. Kostnader för bil räknar du fram på www.bilkalkylen.konsumentverket.se.

Kläder/skor – 500 kr i månaden kanske känns som mycket pengar, och många vi träffat har reagerat över summan. Vissa anser att det är för mycket, andra för lite. Denna post brukar kunna diskuteras i evigheter, och i slutändan hamnar man ändå på en dryg femhundring. Vissa plagg behåller man flera år, andra köper man nytt var och varannan vecka.

Hygien/hår- och hälsovård – tycks, efter våra erfarenheter, vara en post där tjejer och killar tycker olika. Tjejerna menar att det är för lite, killarna tvärtom för mycket. Under rubriken hygien räknar vi in allt från Wc-anka och toapappret i badrummet till schampo, balsam, tvål och smink. Hälsovård inkluderar inte bara kostnader i samband med akutsjukvård, utan även vardagsläkemedel som näsdukar, värktabletter, p-piller osv. I den här kategorin finner vi även kostnader för hårvård, och här finns stora möjligheter att påverka utgifterna. Priset för en klippning kan variera betänkligt, från vissa salongers 500-kronorsfriseringar till 100-kronorsklippningen på den lokala gymnasieskolans frisörutbildning (under överinseende av lärare). Avslutningsvis bör även kostnader för

regelbundna tandläkarbesök inbegripas här. Detta är något som många studenter prioriterar bort, vilket kan bli dyrt i förlängningen. En rotfyllning kostar närmare 4000 kronor.

Träningskort – kan man klara sig utan. Dock har många gym rabatterade priser för studenter.

Nöje/fritid – är en stor utgiftspost för unga. Här räknar man in kostnader för krogbesök, fika, bio, inträde till idrotts- och kulturevenemang. Glöm inte kostnader för ev. husdjur. Åsikterna om budgetpostens storlek brukar variera från 500 till 1 500 kr/ månad.

Försäkringar – och då i synnerhet hemförsäkringen är bra att ha. Läs det finstilla och ta reda på vad den täcker. Se även över vilka försäkringar dina föräldrar har tecknat för din räkning.

Sparande – Studiemedlet är bara på 10 månader så antingen måste man spara för att klara av sommarens utgifter eller så får man hitta ett extrajobb. Sparande i övrigt är troligtvis inte aktuellt för en student med studiemedel. Jobbar man extra eller lever på en fast lön kan det vara bra med ett månadssparande på såväl kort som lång sikt. På kort sikt för årets semesterresa, på lång sikt för drömboendet eller bilen.

När du gått igenom budgeten bör det stå klart för deltagarna att de hamnar på ett minus. Kort sagt, pengarna räcker inte till. Vad gör man då? Jo, endera ser man till att öka inkomsterna eller minska utgifterna (prioritera). Man kan naturligtvis tänka sig en kombination av båda.

Genomsnittlig grundlön i kronor, Västsverige, yrkesgrupp, 2007

Yrkesgrupp

Fysiker; kemister	29 600 kr
Civilingenjörer, Arkitekter	30 700 kr
Gymnasielärare	25 600 kr
Grundskolelärare	23 900 kr
Företagsekonomer, marknadsförare och personaltjänstemän	27 200 kr
Jurister	31 700 kr
Arkivarier, bibliotekarier m fl	23 700 kr
Journalister, konstnärer, skådespelare m fl	26 500 kr
Psykologer, socialsekreterare m fl	25 300 kr
Sjuksköterskor	23 400 kr
Förskollärare och fritidspedagoger	21 400 kr
Säljare, inköpare, mäklare m fl	27 600 kr
Poliser	25 800 kr
Behandlingsassistenter, fritidsledare m fl	20 400 kr
Storhushålls- och restaurangpersonal	18 600 kr
Vård- och omsorgspersonal	17 800 kr
Frisörer och annan servicepersonal, personliga tjänster	18 300 kr
Försäljare, detaljhandel; demonstratörer m fl	19 000 kr
Skogsbrukare	19 900 kr
Byggnads- och anläggningsarbetare	21 000 kr
Målare, lackerare, skorstensfejare m fl	20 100 kr
Gjutare, svetsare, plåtslagare m fl	22 400 kr
Slaktare, bagare, konditorer m fl	21 400 kr
Städare	16 900 kr
Administratörer i offentlig förvaltning	27 600 kr

VAD KOSTAR DET ATT LEVA?

Jämför dina utgifter med Konsumentverkets beräkningar så får du en uppfattning om du spenderar mycket eller lite pengar på olika saker. Du kanske utan att tänka på det har mycket höga kostnader för något? Med hjälp av budgeten kan du minska onödiga utgifter och satsa på annat du hellre vill ha.

Konsumentverkets uträkning av skäligen levnadskostnader för hushåll av olika storlekar är användbar vid:

- Utgångspunkt när man går igenom sin egen ekonomi
- Osäker på utgifters storlek
- Jämföra med sina egna faktiska utgifter

Konsumentverkets uträkning är ingen miniminivå, men heller ingen lyx. Hemmet är färdigutrustat, boende i lägenhet, inga reparationer.

Barn kostar – men hur mycket?

Institutet för Privatekonomi, Swedbank, har gjort beräkningar över hur mycket barn med normala behov kan kosta från födseln fram till 19-årsdagen. För ett barn blir kostnaden drygt 1 miljon kr under 19 år. Två barn kostar nästan det dubbla, drygt 1,8 miljoner kr. Då har hänsyn tagits till att barnbidragen täcker en del av utgifterna.

Den största posten i detta exempel är nödvändiga levnadskostnader som mat, kläder, hygien, hälsovård, förbrukningsvaror m.m. Boendet är beräknat utifrån en hyreslägenhet och vad ett extra rum kostar. En del familjer köper ett radhus eller en villa när barnen kommer. För många kan en dyrare bostad då komma att stå för den största kostnadsökningen. Behöver man större bil eller ytterligare en bil är även det en stor extra kostnad. Drygt 1 miljon kr mer går åt om man behöver en extra bil i 19 år. Andra stora poster som påverkar ekonomin är barnomsorg och inkomstbortfall för att man är föräldraledig eller hemma med sjuka barn. Se tabell 1. Eventuellt ökade semesterutgifter till följd av barnen är inte medräknade.

Barn kostar olika mycket i olika åldrar. Barnets första levnadsår är det dyraste för föräldrarna. Det beror framför allt på föräldraledigheten, men också på att ny utrustning som barnsäng, barnvagn, barnstol och annat behöver införskaffas. 78 000 kr kan barnets första levnadsår uppskattas kosta. Därefter ligger kostnaden på 50-55 000 kr. När barnen kommer upp i tonåren blir kostnaderna allt högre. Framför allt är det utgiften för mat som stiger, men också utgifterna för kläder, hälsovård, fritidsaktiviteter och månadspeng. Knappt 70 000 kr kan 16 – 18 åringar uppskattas kosta föräldrarna varje år.

Spara- eller Slösafamilj? – Det kostar att ha barn, men att vara en Spara eller en Slösa med barn kan påverka kostnaderna en hel del.

Bostad – Ni kan bosätta er i en mindre och billigare bostad för att få ner bostadskostnaden. Vilken ort ni bosätter er på har stor betydelse då bostadspriserna skiljer sig mycket åt mellan olika orter. Att inte slösa med el, värme och varmvatten kan minska driftskostnaden för boendet.

Utrustning som barnvagn, sovrumsmöbler m.m. – Också här kan utgifterna minskas om en del köps begagnat, och sedan säljs vidare. En annan stor tillkommande kostnad är om barnen ska få egna kapitalvaror som dyra mobiltelefoner, tv på rummet och egen dator. Tänk igenom vad som är nödvändigt. Går det att köpa begagnat eller kanske att vänta ett år med inköpet? Eller kan barnen titta på samma tv som de vuxna?

Fritidsaktiviteter – Det är stor skillnad i kostnad mellan olika fritidsaktiviteter och eventuell utrustning som behöver införskaffas. Kostnaden för att ta sig till och från aktiviteter ska också räknas in. Begagnatmarknaden för utrustning är stor och lätt att komma åt.

Bil – Om ni bor nära skola, fritidshem, mataffär och annat så är det är lättare att klara vardagen utan bil, eller åtminstone utan en extra bil. Om ni samkör ni med andra föräldrar till barnens aktiviteter, tar allmänna kommunikationer eller cyklar, kan kostnaden bli lägre.

Kalas, fester och presenter – Barnen kan ha kalas eller fest tillsammans med en eller flera kompisar och på så sätt få ner kostnaden för tillställningen. När det gäller att köpa presenter kan barnen också gå ihop med någon kompis och köpa gemensamt.

Semester – Kostnaden för barn när de är lediga kan lätt dra iväg. Ett tips kan vara att sätta en gräns för hur mycket ledigheten får kosta. Bestäm i förväg hur mycket ni får göra av med varje dag. Ge barnen en summa de får ansvara för och kom överens om vad pengarna ska räcka till. Då får de lära sig att tänka efter och hushålla. Dessutom slipper ni en massa tjat.

Ofta är det de små utgifterna som gröper ur våra plånböcker utan att vi är medvetna om var pengarna tar vägen. Om man slår ihop några småutgifter på ett år blir det mycket pengar, till exempel en utlandssemester.

Maten är en stor utgift, den kostar åtminstone drygt en tusenlapp per månad. Samtidigt tillhör utgifterna för mat de utgifter man kan påverka.

Övning Bilbeslutet

Deltagarna ska fundera över vilka kostnader som är kopplade till att ha en bil. Vanligen underskattar man kostnaderna och fokuserar mest på bensen.

Vad är kostnaden för en:

Volkswagen Golf, 1,4, -01? (3 040 kr)

Volvo V70, 2,4, -01? (3 840 kr)

Kostar per månad med en årlig körsträcka på 1500 mil/år? Bensinpris 12,50 kr.

Finns det andra sätt att se på det? (skriv upp på tavlan) (5 km till jobbet 220 dagar/år)

Bil

- Miljö - ½ ton koldioxid
- Ekonomi – 4 500 kr -9 000 kr
- Hälsa - ?
- Bekvämlighet - ?

Cykel

- Miljö – 0 kg koldioxid
- Ekonomi – ca 200 kr -300 kr
- Hälsa – motion
- Bekvämlighet - ?

SPARTIPS

Bilen

Köp inte ny bil den rasar i värde. Om den har några år på nacken faller den inte lika mycket i värde. Att köpa bil är ingen investering utan en ren utgift. Titta efter låg servicekostnad och låg bränsleförbrukning. Köp heller inte dyrare än prislappen, dvs. på kredit eller avbetalning. Kan man ej köpa en förbrukningsvara kontant ska man heller inte köpa den.

Kostnaden för en bil varierar mycket beroende på bilens ålder och storlek. Värdeinsnkningen drabbar nyare bilar hårdare än äldre, medan driftkostnaderna brukar vara högre för äldre bilar än för nya. Större bilar drar i allmänhet mer bensen än mindre. Genomsnittsbilisten sparar cirka 800 kr per år om bilen förbrukar fem centiliter mindre per mil. Ett bilpris är alltid förhandlingsbart. Ska du köpa en ny bil bör du kontakta olika bilhandlare och jämföra priser. Utgående modeller säljs ofta billigare. Tänker du låna pengar till bilen så var noga med att utvärdera de olika

finansieringsalternativens totalkostnad. Priset på begagnade bilar kan variera kraftigt. Läser du dagstidningarnas annonser, kollar Internet etc. Att köpa privat blir oftast billigare än hos bilhandlaren. Nackdelen är att konsumentköplagen inte gäller då. Därför bör du vara noggrann med att testa bilen före köp. Köper du från en handlare ska du kräva att få en varudeklaration.

Snålkör – spara miljö och pengar. Att köra fort är dyrt. Snabba accelerationer och häftiga inbromsningar drar bensin och sliter på bil och däck. Billigast och bäst för miljön är att köra på högsta möjliga växel, om möjligt hoppa över tvåan och fyran. Använd motorvärmare i 1,5 timmar vid -15 grader och i 1 timme vid nollgradigt. Då slipper du kallstarter. Kontrollera lufttrycket i däcken regelbundet. Montera bort takräcke/ takbox och lasta ur onödig last. Trafikförsäkring är obligatorisk för alla bilar, men därutöver kan du välja det försäkringsskydd du vill ha. Omfattningen av försäkringen varierar mellan olika bolag och det kan vara stora skillnader i premie, flera tusen kronor per år, så jämför. Även om en bilmodell är billigast hos ett visst bolag är det inte säkert att samma bolag har lägst premier för andra modeller. Kontrollera också att du lämnat korrekta uppgifter till ditt försäkringsbolag. Om du anger att du kör 500 mil för mycket per år blir försäkringen flera hundra kronor dyrare. Det är lika viktigt att inte ange för låg körsträcka, då kan du få reducerad ersättning om du råkar ut för en olycka.

Vårda bilen ömt. Nya bilar rasar i värde. Sköter du din bil väl och är noga med underhållet kan du påverka värdeminskningen. Bilen blir också mer driftsäker. Följ tillverkarens servicerekommendationer för den så kallade avgasgarantin. Tillverkaren ger då garanti för de avgasrenande detaljerna under fem år eller 10 000 mil. Du kan spara tusenlappar på att tvätta bilen själv och utföra mindre reparationer. Välj miljömärkta bilvårdsprodukter så undviker du att belasta miljön onödigt mycket. Det är särskilt viktigt att reparera trafiksäkerhetsfel innan du besiktigar bilen både för säkerheten och för att slippa ombesiktning.

Mat

Dra ner på dyra krogbesök och caféer, laga mer mat hemma. Om ni jobbar är det även bra att laga mycket mat på en och samma gång och ta med matlåda till jobbet. Gör storkok och frys ner i lagom stora portioner. Laga mat med vänner så blir det roligare. Gör flera olika rätter och byt med varandra. Det kan även vara bra att storhandla så länge man inte köper för stora förpackningar måste slänga mat, för det är dyrt. Glöm heller inte att jämföra priser. Om man äter kött är det bra att minska på konsumtionen, något som gynnar både plånboken och miljön. Bönor, kikärter och linser är bra alternativ till kött. Om man har tid och lust kan man även spara pengar genom att baka sitt egna bröd. Laga mat efter säsong, inga tomater på vintern. Planera din matlagning. Laga mat från grunden.

1 000 kr i månaden ger ungefär 33 kr per dag, vilket ungefär är vad du får betala för en Café Latte på närmaste fik. 33 kr ska räcka till frukost, lunch, middag, fika osv. Att dubbla matbudgeten känns inte alls orimligt med tanke på detta.

- Undvik dyra krogbesök
- Jämför priser
- Veckohandla – tänk på att inte köp för mycket så att du måste slänga
- Tillaga, planera och förvara maten så att du slipper slänga
- Förändra din konsumtion – mindre kött mera bönor och linser
- Laga från grunden – undvik halvfabrikat
- Köp efter säsong
- Skilj på bäst före datum och sista förbrukningsdag, använd lukt och smak!
- Laga fler portioner och gör matlådor
- Handla inte hungrig
- Baka ditt egna bröd

Prylar och kläder

- Köp och sälj begagnat
- Slow fashion , Slow design

- Impulshandla inte eller ha ett "ha skoj konto"
- Var aktiv - jämför priser och villkor för dina avtal (telefon, el, bredband)
- Upptäck telefonmönster med specifikation. Kontantkort istället för bindningstid på telefonen. Låt bindningstiden löpa ut innan du ingår nytt abonnemang! www.telepriskollen.se
- Fundera över gymkort och busskort, tränar du på onödigt dyra ställen? Hur ofta kommer du egentligen iväg? Gå eller cykla istället för buss?
- Ladda ner från nätet – mycket är gratis och lagligt

Satsa på att köpa en del av möbler, annan inredning och kläder begagnat. Leta i secondhand-butiker, på nätet och gå på auktioner. Dessutom kan du göra tvärt om – lämna in dina saker och få en slant för dem istället för att slänga.

Genom att ha koll på sina olika abonnemang, som för mobilen, bredbandet och elen kan man spara mycket pengar. Att jämföra priser någon gång då och då är bra.

Om man inte har råd att bo själv kan ett alternativ vara att leta efter en större lägenhet och dela med kompisar. Då får man mindre kostnader för hyra, el, tv, tvätt- och städgrejor med mera. Om man hyr en lägenhet i andra hand och tycker att hyran är för hög kan man ta kontakt med hyresnämnden. Om hyran anses oskäligt hög kan den du hyr av bli skyldig att betala tillbaka. Hyr du lägenheten möblerad får man vara beredd på att per år betala mellan 5 och 10 procent av inventariernas värde för slitage.

Andra utgifter som gymkort och busskort kan man också fundera över. Tränar man på onödigt dyra ställen, och handen på hjärtat hur ofta kommer man iväg. Det kanske går att cykla istället för att ta bussen? Ett annat sätt att spara pengar är genom att ladda ner från nätet. Internet är riktigt bra när man letar efter filmer, musik och böcker. Det finns mycket som är gratis – och lagligt – att ladda hem.

Ett bra tips är att vara en aktiv konsument och alltid ta reda på vad som gäller innan du handlar. Om ett erbjudande verkar vara alltför bra för att vara sant – då är risken stor att det just är på det sättet. Läs villkoren och det finstilla noggrant och fundera ett varv extra innan du bestämmer dig.

Ett annat bra tips kan vara att försöka se upp med impulsköpen. Saker du köper på impuls blir ofta dyra och kan i efterhand kännas ganska onödiga. Tänk ett varv extra innan du slår till.

Finns det några tips på hur man kan undvika impulsinköp?

Vi shoppar ofta av andra anledningar än vi tror. Ofta shoppar vi när vi vill ha roligt, när vi har tråkigt och när vi mår dåligt. Men alla dessa behov är skapade och konsumtionen är inte alltid ändamålsenlig, för vi mår inte bättre av att handla. Försök att analysera dig själv och vilken känsla det är som styr ditt behov. Ställ dig frågan varför du behöver den sak du är på väg att köpa. Är det ett nödvändigt köp?

SPARANDE

Det är bra med en buffert för utgifter som kommer senare. Man vet att utgifter för läkar- och tandläkarbesök, reparationer och annat kommer, frågan är bara när. Med en buffert kan du också leva billigare. Du kan passa på att köpa grejer du behöver på rea, du har råd att köpa kontant i stället för att hyra eller köpa på kredit.

Hur mycket du behöver i buffert beror på hur du lever och bor. Den som bor i hus behöver mer än den som bor i lägenhet.

Buffertsparande

Buffertpengar bör vara lättillgängliga, exempelvis finnas på ett sparkonto i bank.

Vid sidan av buffertsparande vill du kanske målspara. Målet kan vara en cykel, en resa, en soffa, en bil eller kontantinsatsen till ett hus. Eller så sparar du utan att ha något direkt mål i sikte.

Målsparar du på längre sikt kan du fundera på att placera pengarna i aktier eller i fondsparande. Historiskt sett är aktier den placering som givit bäst avkastning. Men aktiesparande innebär en viss risk och du ska helst inte hamna i en situation där du tvingas sälja när aktiekursen är låg. Obligationer med kort eller lång löptid är också ett bra alternativ för det långsiktiga sparandet.

Pensionssparande

Framtida pension beror på många delar:

- Allmän pension – Inkomstpension och premiepension. Kan påverka premiepensionen
- Avtals- och tjänstepension. Kan påverka delar av den
- Privat pensionssparande. Påverkar helt själv
- Pensionssparandet är ett bundet sparande
- Pensionsförsäkring
- IPS
- Avdragsgillt

Du behöver kanske inte börja pensionsspara när du är ung. Då ska pengarna räcka till så mycket annat. Skaffa bostad, möbler och en buffert för oförutsedda utgifter. Om du skaffar barn växer utgifterna, många vill köpa hus och måste spara till kontantinsatsen. Somliga börjar ändå pensionsspara redan som unga och det är inte alls fel. Fördelen är att du bara behöver spara ett par hundra i månaden för att din framtida pension ska öka rejält, du kommer ju att spara under så många år.

Å andra sidan är det inte för sent att börja pensionsspara senare, i medelåldern. Det kanske är först då, som du har råd att sätta undan pengar. Pensionssparande är trots allt ett bundet sparande och du kan inte röra pengarna ens om du mister jobbet eller blir sjuk.

BOENDE

Sant eller falskt?

Kronofogden har utformat ett antal påståenden som är ställda till sin spets. Låt deltagarna "gissa" om de tror att de olika påståendena är sanna eller falska.

Man får en betalningsanmärkning om blir vräkt från sin bostad.

Sant – du får en betalningsanmärkning om du blir vräkt. Du kan ha betalat alla dina hyresavier men blivit vräkt på grund av annan anledning och då hamnar du i Kronofogdens register (det är endast Kronofogden som kan vräka personer). Från Kronofogdens register hämtar kreditupplysningsföretagen sin information och de personer som finns registrerade hos Kronofogden får en betalningsanmärkning av kreditupplysningsföretagen. Det blir sedan mycket svårt att få en ny bostad. Tyvärr är det så att just många ungdomar har svårt att klara av att betala sitt första boende.

Sant eller falskt?

Jag ska resa ett halvår och tänkte slå två flugor i en smäll – min kompis behöver en lägenhet och jag slipper betala hyra, så jag hyr ut den till henne. Jag känner ju henne och litar på henne så jag tänker inte berätta det för hyresvärderna. Jag blir ju knappast vräkt även om han skulle komma på oss.

Falskt – eftersom du faktiskt kan bli vräkt. Otillåten uthyrning i andra hand kan orsaka att du blir vräkt.

Sant eller falskt?

Jag har hört att man kan bli vräkt om man har flera katter hemma som förstör lägenheten genom att bland annat klösa på väggarna.

Sant – du kan bli vräkt på grund av att du inte sköter din bostad, exempelvis genom sk sanitära olägenheter där bland annat husdjur kan ingå.

Sant eller falskt?

Jag har haft fest och nu har min granne anmält till hyresvärderna att han blivit störd av mig. Kan jag bli vräkt nu?

Sant – du riskerar att bli vräkt på grund av att du stört dina grannar. Hyresvärderna kommer att utreda klagomålet och med all sannolikhet fråga eventuella vittnen. Om det visar sig att du har stört dina grannar kan det vara en grund för uppsägning, först får du dock en varning av hyresvärderna.

Sant eller falskt?

Jag skulle ha betalt hyran förra veckan men hade inte råd. Nu kan jag bli vräkt.

Sant – i princip kan du bli vräkt efter bara några dagars försening. Det är mycket viktigt att du agerar och tar kontakt med hyresvärderna om du inte kan betala hyran. Det är möjligt att du och din hyresvärd kan hitta en lösning tillsammans.

Så här gör du för att inte bli vräkt:

- Betala hyran minst tre dagar före sista datumet i månaden
- Om du inte kan betala, kontakta hyresvärderna omedelbart

I princip kan du bli uppsagd efter bara några dagars försening.

Sant eller falskt?

Min hyresvärd har hotat att vräka mig och säger att han ska komma och kasta ut både mig och mina saker. Kan han göra det?

Falskt – hyresvärden kan inte vräka dig på egen hand. Kronofogden är den myndighet i Sverige som har till uppgift att genomföra vräkningar. För att du ska kunna vräkas måste hyresvärden först skaffa ett beslut (utslag) från Kronofogden eller ett beslut från domstol där det står att du ska flytta. Därefter kan hyresvärden vända sig till Kronofogden för att få dig vräkt. Om du inte flyttar frivilligt är det Kronofogdens uppgift att se till att bostaden töms en bestämd dag. Innan vräkningen kan genomföras måste både hyresvärden och Kronofogden ha underrättat socialförvaltningen.

HUR BOR VI?

Hyresrätt

Att hyra innebär att någon annan äger huset med lägenheten som du hyr. Den som hyr får mot betalning bo i lägenheten och man ingår ett hyresavtal. Den som hyr ut lägenheten kan kallas hyresvärd och den som hyr kallas hyresgäst.

Besittningsskydd innebär att om hyrestiden varat längre än nio månader så har man vanligen rätt att få hyresavtalet förlängt när hyrestiden gått ut, allt under förutsättning att man sköter sig, inte stör grannarna, håller lägenheten i gott skick och betalar hyran i tid.

Ett hyresavtal som gäller för viss tid upphör automatiskt vid hyrestidens slut om denna inte har varat längre än nio månader. Om hyrestiden överstiger nio månader måste avtalet sägas upp. Efter uppsägning gäller en viss uppsägningstid, under vilket man måste betala hyran. Om du har ett hyresavtal som löper tillsvidare är uppsägningstiden tre månader.

Hyran är den ersättning man betalar till hyresvärden för att bo i lägenheten. Det är viktigt att betala hyran i tid. Kan inte skylla på att du inte fått hyresavi etc. Är hyresgästen mer än en vecka försenad med att betala har hyresvärden rätt att säga upp hyresavtalet. Från det att man blivit uppsagd har man tre veckor på sig att betala hyran.

Bostadsbidrag

Ungdomar mellan 18-29 år samt barnfamiljer kan ansöka om bostadsbidrag. Bidraget beräknas med hänsyn till hur många personer som bor i hushållet, bostadskostnad, bostadsyta samt inkomst och förmögenhet. För att få bidrag krävs det att du hyr eller äger den bostad du bor i samt är folkbokförd i bostaden. Om du hyr i andra hand krävs ett skriftligt hyresavtal för minst tre månader samt att hyresvärden, bostadsrättsföreningen eller hyresnämnden har godkänt uthyrningen. Bostadsbidraget är preliminärt dvs bygger på den inkomstuppgift du lämnat för samma år som bostadsbidraget har betalats ut. Du kan bli skyldig att betala tillbaka.

Bo i lokal

Det cirkulerar mycket rykten om möjligheterna att bo i lokal, och få vet vad som gäller. Vår erfarenhet är att det i och för sig inte är omöjligt att få en hyresvärd att gå med på att hyra ut en lokal som bostad. Det förekommer både olagliga och lagliga sådana uthyrningar. Ska det vara en laglig uthyrning det är frågan om så måste det tydligt framgå på kontraktet att det rör sig om ett permanent boende. Framförallt måste lokalen också vara godkänd som bostad. Det ska värden fixa. Det finns människor som bor olagligt i lokaler. Det är osäkert, otryggt och risken för att åka ut finns alltid där. Om man hyr en lokal i syfte att driva verksamhet, men i själva verket bor där har man begått kontraktsbrott och blir sannolikt vräkt. Lagstiftningen skiljer sig åt för de olika upplåtelseformerna. En bostad omfattas till exempel av ett regelverk som talar om minsta godtagbara standard, och hyrorna för hyresbostäder baseras på bruksvärdet. Lokalernas regler är annorlunda och hyrorna är marknadsanpassade.

Hyra svart

Att hyra svart av någon i andrahand, eller tredjehand är mycket vanligt. Det finns personer som utnyttjar den stora bristen på bostäder och hyr ut till ockerhyror utan kontrakt. De som bor utan kontrakt, riskerar ständigt att åka ut eftersom inget giltigt avtal finns. Att hyra svart kan föra med sig en hel del otrevligheter, som att ständigt behöva vara på sin vakt för att inte grannarna ska fatta misstankar om att lägenheten hyrs ut olagligt. Får hyresvärderna reda på att någon annan än kontraktssinnehavaren bor där, så åker den tillfällige hyresgästen utan kontrakt ut, och förstahandshyresgästen riskerar att bli av med lägenheten. Det finns inga fördelar med att bo svart, förutom att det är bättre än ingenting alls.

Inneboende

En person som är inneboende kan bo på väldigt många olika sätt. Den ursprungliga betydelsen är att du hyr ett rum, eller en del av någon annans bostad. Det kan vara studenter som hyr ett rum av en privatperson under studietiden. Begreppet har kommit att innefatta lite mer än så. Det finns gott om exempel på hur människor bor inneboende idag. Det handlar ofta om påtvingade situationer där människor är inneboende på kökssoffor, i vardagsrum, på golv och madrasser. Det är inte ovanligt att man flyttar runt som inneboende hos vänner och bekanta under längre perioder.

Korttidskontrakt (rivningskontrakt)

Korttidskontrakt är ett tidsbegränsat kontrakt på en lägenhet. Det vanligaste är att en hyresvärd hyr ut på korttidskontrakt när en lägenhet ska renoveras och renoveringsstarten drar ut på tiden. Det finns gott om exempel på fastigheter där flera lägenheter står tomma i väntan på att de ska påbörja renoveringarna. Ibland kan det dröja flera år innan det är dags. Fler värdar borde använda sig av korttidskontrakt. Det vinner alla på. Eftersom korttidskontrakten oftast innehåller ett tillägg om att hyresgästen avsäger sig, så riskerar inte värderna att hyresgästen kräver att få bo kvar efter att kontraktstiden löpt ut. Det gör att värderna kan ta in hyra, istället för att förlora intäkter medan lägenheterna står tomma. Bostadslösa vinner på att få ett kontrakt på en egen lägenhet under tiden de letar bostad. Som bostadslös är det guld värt att få andas ut under de månader, ibland år, som korttidskontraktet gäller.

Mambo

Mambo är det nya ordet för att bo kvar hemma hos båda sina föräldrar eller en av dem. Fördelen är att du kan passa på att spara pengar. De flesta betalar en ganska låg hyra för att bo kvar hemma. Nackdelarna är många. Att inte ha ett eget hem fastän man är vuxen är ett problem. Det blir svårt att vara självständig, ha ett normalt privat- och socialt liv. Känslan av att aldrig få bli vuxen är tillräckligt för att man kan må dåligt och tycka att situationen är outhärdlig.

Studentbostäder

Studentbostäder finns i de flesta städer som har ett universitet eller en högskola. Det brukar finnas egna köer för dessa bostäder och man kan oftast ställa sig i kö när man fyller 18 år. Ett krav är dock att man ska vara antagen till en utbildning för att få bo där, och man ska ta minst 10 poäng per termin för att få behålla sitt kontrakt. Studentbostäder är inte bara korridorer utan det finns lägenheter av olika slag. Gå in på "Söka bostad" och leta även studentbostäder där.

Ungdomsbostäder

Ungdomsbostäder har en del kommuner, som oftast riktar sig till unga under 25 eller 30 år. Man måste alltså flytta ut när man blir för gammal. Ungdomsbostäder är ofta ganska små och billigare än vanliga hyresbostäder och kan fungera som en bra inkörsport för unga på bostadsmarknaden. Kolla på din kommuns hemsida om det finns ungdomsbostäder där du vill bo.

Bostadsrätt

Du kan både tjäna och förlora pengar på en bostadsrätt. Månadsavgiftens storlek beror på föreningens ekonomi. Innan du köper en bostadsrätt bör du därför granska årsredovisningen och fråga styrelsen om några särskilda investeringar är på gång. Läs stadgarna och be att få en lägenhetsförteckning. Där kan du se att lägenheten inte

är pantsatt. Undersök lägenheten och gemensamma utrymmen som källare och vind noggrant. Det går inte att få ersättning för fel och brister som skulle ha gått att upptäcka. Som bostadsrättsinnehavare får du själv ansvara för underhållet i din lägenhet. Du får på egen bekostnad måla och tapetsera eller byta ut kylskåpet när det är dags. Då kan det vara bra att ha sparat lite pengar till detta. Du har större möjlighet att vara med och påverka ditt boende genom att vara med på möten eller ta ett styrelseuppdrag i föreningen.

Årsavgiften, räntor och amortering på dina egna lån är de största utgifterna när du bor i bostadsrätt. Undersök vad som ingår i årsavgiften (el, gas, kabel-tv, bredband m m).

VAD HAR MAN RÄTT TILL?

Rättigheter och skyldigheter

När du hyr en lägenhet har du både rättigheter och skyldigheter. Du ska betala hyran i tid, sköta om lägenheten väl och inte störa grannarna. Hyresvärden ansvarar för att lägenheten är i gott skick. Om till exempel spisen går sönder eller om det blir stopp i avloppet ska hyresvärden reparera felen. Med jämna mellanrum måste värden också måla och tapetsera om. Hyresvärden måste tåla ett normalt slitage av dig men alla andra skador kan du behöva betala för när du flyttar. Hyresgästföreningen hjälper sina medlemmar att förhandla med värden om medlemmarna behöver hjälp och de kan ge god rådgivning i olika boendefrågor.

Hyra i andra hand

Ska du hyra en lägenhet i andra hand så se till att förstahandshyresgästen har skriftligt tillstånd från fastighetsägaren eller bostadsrättsföreningens styrelse. Annars kan du bli tvungen att flytta. Du ska också skriva ett kontrakt med den du hyr av om hur länge du ska hyra lägenheten. Den hyrestid ni kommit överens om gäller även om förstahandshyresgästen plötsligt skulle ändra sig.

Vad ska man betala?

Hyr du möblerat bör ni också göra en gemensam inventarielista över möbler och tillbehör. Då får du vara beredd på att per år betala mellan 5 och 10 procent av inventariernas värde för slitage. Är möblemanget värt 12 000 kr är det alltså skäligt att betala 100 kr i månaden. Tycker du att hyran verkar hög jämfört med en likvärdig lägenhet så kan du kontakta hyresnämnden. Anses hyran oskäligt hög kan den du hyr av bli skyldig att betala tillbaka.

FLYTTA?

Många missar att betala räkningar på grund av att de inte gjort en adressändring och därför inte fått räkningen. Man kan inte skylla på att man inte fått en räkning som ursäkt för att inte ha betalat. Det är ens skyldighet att veta när man ska betala och kolla upp varför en räkning har uteblivit.

Vem får vad?

Bakgrund

Niklas intresse är friskiss och aktier. Sara gillar klättring och att laga mat. De tjänar ungefär lika mycket och delar på hyran och de gemensamma räkningarna. Niklas lägger en del pengar på träningskort resterande köper han aktier för. Sara lägger en del pengar på utrustning och betalar alltid maten. Åren går och förhållandet tar slut.

Vem får vad?

De delar möblerna mellan sig och var och en tar sina personliga tillhörigheter. Niklas behåller sina aktier, som nu är värda ett par hundra tusen. Sara behåller förstäs sin klätterutrusning men får inte del av aktierna även om hon möjliggjort Niklas sparande genom att hon köpt in all mat.

Vem får vad?

Bakgrund

Zaid och Camilla flyttade ihop efter gymnasiet. Några år senare fick de Nazlie. När Nazlie är två år omkommer Zaid i en trafikolycka. Zaid var försäkrad, både via jobbet och privat.

Vem får vad?

Alla pengar gick till Nazlie, eftersom Camilla inte var inskriven som förmånstagare till försäkringarna. Aldrig hade Zaid och Camilla tänkt tanken att någon av dem skulle dö ung.

Vem får vad?

Bakgrund

Martin och Kim träffas på en fest. Två månader senare flyttar Martin hem till Kim. Det är mest praktiskt eftersom Martin bor i en liten etta i andra hand och Kim har en bostadsrätt, en stor tvårummare. De beslutar sig för att renovera lägenheten. Under ett par år går alla deras pengar till renoveringen. Kim träffar en ny kille och Martin blir tvungen att flytta.

Vem får vad?

Martin får inte ett öre i ersättning för all tid, arbete och pengar han har lagt ner på lägenheten. Lägenheten är ju Kims.

SAMBOS – VAD GÄLLER?

Inte som att vara gift

Att vara sambo liknar äktenskapet men lagen ger inte sambor samma rättsliga skydd som äkta makar. Sambolagen behandlar bara gemensam bostad och bohag.

De största skillnaderna mellan att vara gifta och sambor:

- Ärver inte varandra
- Är inte underhållsskyldiga gentemot varandra
- Är inte självklart förmånstagare till varandras livförsäkringar
- Har rätt att begära bodelning enbart av gemensam bostad och bohag

När är man sambo?

Sambo kan definieras olika i olika regelsystem. I familjerätten är man sambo när man stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande, har gemensamt hushåll och inte är gift med någon annan.

Sambors ekonomi

När separationen väl är ett faktum är det för sent att planera.

Om du är sambo bör du därför tänka på:

- Som sambor är ni två ekonomiskt självständiga individer som var och en äger det ni köper eller får på annat sätt. Därför är det viktigt hur ni delar på utgifterna under tiden ni bor ihop. Köp gärna värdefulla saker gemensamt. Se till att ni båda står med på kvittot. Spara kvitton eller andra bevis på vad ni har betalat tillsammans eller var för sig. Skriv gärna en lista som ni båda undertecknar på vad var och en hade med sig i form av bohag in i boet och vad ni köper under samboförhållandet, om ni inte vill att de ska ingå i bodelningen.
- När det gäller inteckning, pantsättning eller överlåtelse av fastighet eller bostadsrätt krävs i regel sambos samtycke.

- Bostad och bohag som inköpts för att användas gemensamt kan delas genom bodelning om ni flyttar isär, oavsett vem som betalat. Övriga tillgångar, t ex bil, båt, fondsparande osv behåller den som står som ägare till det.
- Vill ni inte att reglerna om bodelning ska gälla, t ex om bara en av er har betalat bostaden kan ni avtala bort dessa i ett samboavtal. Gör det innan köpet. Om den som inte betalat inte vill skriva under är det bättre att ni båda köper bostaden och betalar lika mycket.

Testamente

Om din sambo dör får du bara behålla halva bostaden och halva bohaget - förutsatt att ni har skaffat det för att använda det gemensamt. Resten ärver barnen. Finns inga barn ärver sambons föräldrar eller syskon om förälder avlidit. Ni kan skydda varandra genom att skriva ett testamente. Tänk på att barnen - gemensamma eller den avlidnas - alltid har rätt att få ut sin laglott, vilket är halva arvet.

Försäkringar

Kontrollera att ni är förmånstagare till varandras försäkringar. Glöm inte tjänstegrupplivförsäkringarna som ni har via arbetet. Kontakta försäkringsbolagen och tala om hur ni vill ha det.

Gardera med livförsäkringar så att ni skyddar varandra vid dödsfall, till exempel för att lösa ut barnens laglott. Även för homosexuella sambor gäller Sambolagen.

FÖRSÄKRINGAR

Hemförsäkring

Du behöver en hemförsäkring, även om du tycker att det du äger inte är så mycket värt. Förutom ersättning för ägodelar som stjäls eller förstörs ger hemförsäkringen rätts-, ansvars- och överfallsskydd. Blir du indragen i en rättstvist täcker rättsskyddet kostnaderna för juridisk hjälp upp till ett visst belopp. Ansvarsskyddet gäller om du råkar skada andras egendom. Överfallsskyddet täcker utgifter om du blir överfallen, som läkarvård, ersättning för förlorad arbetsinkomst och en engångssumma om du blir invaliderad. En hemförsäkring kan vara mer eller mindre omfattande. Välj en som motsvarar dina behov. De flesta försäkringar innehåller ett reseskydd. Om du reser mycket kan du teckna till ett utökat reseskydd med avbeställningsförsäkring, ett prisvärt alternativ till de avbeställningsskydd som researrangörerna säljer. Har du en dyr cykel bör du kolla om hemförsäkringen täcker den. Allriskförsäkring är ett komplement till hemförsäkringen som ger ett vidgat skydd för din egendom och gäller till exempel om du snubblar och tappar kameran i sjön. Den är också ett alternativ till att ha flera specialförsäkringar, en för klockan och en annan för kameran.

Alla bör ha en hemförsäkring!

- Skydd för bohag och skador på egendom
- Reseskydd, överfallsskydd, rättsskydd och ansvarsskydd
- Försäkra rätt belopp
- Lösöre är inte bara möbler
- Självrisk

Glöm inte dig själv!

En olycksfallsförsäkring ersätter kostnader för läkarvård om du blir skadad i en olycka. Blir du invaliderad kan du få ett engångsbelopp. Har du familj kan du behöva en livförsäkring. Om du dör i förtid får din make/maka och dina barn en engångssumma. De flesta som jobbar är försäkrade via arbetsgivaren. Ta reda på vilka försäkringar du har! Du kan komplettera med gruppförsäkringar genom facket eller med individuella försäkringar.

- Finns som grupplivförsäkringar och som individuella försäkringar
- Skolförsäkringar
- Plötslig yttre kroppsskada som drabbar den försäkrade ofrivilligt
- Ersättning för kostnader i samband med olycksfallet samt för skador som leder till bestående invaliditet

- Om man har flera – kostnader av en men invaliditetsersättning från flera
- Invaliditet beror oftare på sjukdom än olycksfall därför är det viktigt att teckna sjuk- och olycksfallsförsäkring

Egen försäkring till barnen

Barn och ungdomar får en mycket måttlig ersättning, ca 85 000 kr per år i s k Aktivitetsersättning om de blir så arbetsförmögna att de aldrig kommer ut i arbetslivet. Därför behöver de ha en sjuk- och olycksfallsförsäkring. En sådan kan i svåra fall ge ett engångsbelopp på ett par miljoner, mycket pengar kan tyckas, men de ska räcka ett helt liv. När du blir 18 år kan du ofta förlänga försäkringen så att du får ett bra skydd fram till du börjar förvärvsarbeta.

Trafikförsäkring

Alla motordrivna fordon som används i trafik (som inte är avställda) ska vara trafikförsäkrade. Andra fordonsförsäkringar, hel- eller halvförsäkringar, kan du teckna om du vill.

Om fordonet är påställt måste fordonets registrerade ägare ha en trafikförsäkring. Detta gäller även om fordonet exempelvis är stulet, har användningsförbud eller körförbud eller inte är i körbart skick. I ett sådant fall måste fordonet ställas av för att försäkringsplikten ska upphöra.

Vad är en trafikförsäkring?

Trafikförsäkringen är en obligatorisk försäkring som ger ersättning vid vissa typer av skador i trafiken. Några exempel:

Alla personer som skadas vid en olycka med det försäkrade fordonet får ersättning för skada på person. Det gäller både förare och passagerare.

Om den skadade har medverkat till skadan genom uppsåt, grov vårdslöshet eller annan vårdslöshet i samband med rattfylleri, kan ersättningen minska.

Om det sker en kollision med ett annat fordon, med sakskador som följd, ersätts skadorna som grundregel av trafikförsäkringen. Om det är du som har orsakat olyckan ersätts skadorna på den icke vållande parten genom din försäkring. Är den person som du krockat med ansvarig för olyckan, ersätter den personens trafikförsäkring skadorna.

Om du krockar med något annat än ett motorfordon, till exempel en lyktstolpe, ersätts sakskadorna på lyktstolpen som regel av din trafikförsäkring.

Observera att du inte får ersättning för:

- skador på det egna fordonet
- varor som transporteras om du själv har orsakat skadan

Om fordonet bara är trafikförsäkrat, ersätts du inte för till exempel skadegörelse, brand eller stöld.

Bilförsäkring

Halvförsäkringen ersätter dig för saker som hör till och är monterade i eller på bilen, taktäckat till exempel, din cd-spelare eller en krossad ruta. Men också för brand, stöld, bärgning och om du behöver rättsskydd. Om din bil skulle bli stulen och inte komma tillrätta inom trettio dagar, ersätter halvförsäkringen den.

Lägger du till en vagnskadeförsäkring så är din bil helförsäkrad. Då får du också ersättning för skador om du skulle krocka, köra i diket, råka ut för skadegörelse eller någon annan yttre olyckshändelse.

REKLAM OCH MARKNADSFÖRING

Idag påverkas vi av reklam inte bara genom TV, radio, tidningar och utomhusreklam utan också genom Internet, mobiltelefon, video och dvd.

Reklamen kan bestå av banners på nätet, produktplacering i filmer, sponsrade artiklar, länkar som egentligen är reklam, filmer och spam-mejl. Vi utsätts för olika former av reklam nästan hela dagarna och nästan överallt.

KONSUMTION

Den polske sociologen Zigmunt Bauman beskriver den mänskliga identitetens utveckling i sin bok *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Där visar han hur vi i tidigare samhällen har identifierat oss utifrån vart vi bor, den byn eller den gården man kommer ifrån är det viktigaste för skapandet av den egna identiteten. Detta identitetsskapande ersätts så småningom av vilket yrke man har. Idag menar Bauman att vi istället identifierar oss genom vad vi köper. Man kan (något tillspetsat) påstå att vi idag köper vår identitet. Tydligast ser man detta beteende hos tonåringar och unga vuxna men det är ingenting exklusivt för dessa grupper.

När man talar om konsumtion och reklam bör man undvika att lägga ansvaret på den individuella konsumenten. Man kan tycka att det är upp till varje individ att ta ansvar för sina egna handlingar men vi menar att det är ett enormt ansvar individen då får. Årligen lägger företag drygt 70 miljarder kronor på reklam och marknadsföring. En siffra som ökar för varje år. Till sin hjälp har reklambranschen de mest framstående psykologer och beteendevetare som arbetar hårt för att avslöja hur den konsumerande människan tänker. Vi kan uppmana våra deltagare att använda sitt förnuft, men marknadsförarna har en mäktigare strategi, de får oss alla att gå på vår känsla.

Reklamlandskapet har tydligt förändrats sedan de allra första reklambudskapen. Man tänker sig att den första typen av reklam var skyltar och utrop om vilka varor eller tjänster som erbjöds. En informativ reklam där konsumenten fick reda på vad som fanns var. Idag handlar reklamen sällan om att vara informativ. I stället vill reklamen koppla speciella känslor till varumärket, att ladda varumärket med en identitet.

Reklamlandskapet förändras hela tiden men vi påstår att få reklamforum försvinner, i stället blir antalet forum fler och fler. Tv-reklamen har en gång varit det överlägset bästa sättet att nå ut till många samtidigt men har idag ersatts av annat. Det är viktigt när man pratar om konsumtion och marknadsföring att man håller sig i framkanten av utvecklingen. Våra deltagare är i den gruppen som marknadsförarna är särskilt intresserade av och kommer därmed känna av reklamtrender först av alla. Vi kan därför inte prata om TV-reklam eller tidningsannonser utan måste sätta oss in i och förstå vilka möjligheter Internet och smartphones innebär för marknadsförarna.

Slutligen. Konsumtion och identitet är tätt sammanflätade. Det är riskfyllt att kritisera ett konsumtionsmönster då det ofta innebär att man kritiserar en identitet. Trampa försiktigt och utgå hellre från dina egna konsumtionsval än deltagarnas. Vad säger dina kläder om dig, vem vill du vara? Vad påverkar dig? Om någon eller alla deltagare bjuder in att tala om deras konsumtionsmönster och om den identitet de konsumerar så är det jättebra, men se till att diskussionen stannar på en sådan nivå att ingen känner sig illa behandlad.

ALLT HANDLAR OM VARUMÄRKEN

När vi köper en produkt köper vi en attityd och ett förhållningssätt. De varumärken vi har på oss säger något om oss som personer. Det finns faktiskt forskare som idag hävdar att unga egentligen inte behöver prata med varandra för att få ett hum om vad den andre har för åsikter, det räcker att kolla på kläderna.

Det tar lång tid att bygga upp ett varumärke, men oerhört kort tid att förstöra detsamma. Ett tydligt exempel är McDonald's enormt påkostade marknadsföringskampanjer för nyttig mat i spåren av filmen "Supersize me".

Filmen handlar om en reporter som uteslutande lever på McDonald's mat under en månad. För, under och efter månadens slut genomgår han läkarkontroller för att se vilken effekt hans kost har på kroppen. Resultatet var föga förvånande förödande, för både Morgan Spurlocks egen kropp och McDonalds. Senare har Paulo Roberto gjort ett liknande test för TV3's räkning.

<http://www.reklamfabriken.kov.se/>

Övning – Hur ska man tänka här?

– Nu måste ni verkligen hjälpa mig. Jag är i en liten knipa som jag inte riktigt kan ta mig ur.

Saken är den att jag är ute efter en ny bil eftersom min gamla börjar bli för dyr med alla reparationer.

Nu känner jag en kille som säljer BMW, och när jag gick in på hans hemsida så fann jag en grym kärra till ett vettigt pris, och eftersom jag känner säljaren vet jag att priset kommer att bli ännu lite lägre.

Det handlar om en kolsvart 325:a från 2006 som gått 3 000 mil. Läderklädsel och allt tänkbart lull-lull finns med.

Jag åkte ner, provkörde bilen och blev blyxtförälskad. Dagen därpå tog jag med brodern ner och vi provkörde ännu en gång. Hans kommentar: "Hade jag inte varit ute efter en kombi hade jag köpt den direkt."

Mitt problem: Jag älskar att köra bilen, men känner inte att jag är en BMW-snubbe. Jag är för tusan 40 år och kör mest landsväg, inte 20 år med racerambitioner. Folk skulle kunna tro att jag är en livs levande 40-årskris. Kort sagt, bilden av mig själv går inte ihop med bilden av den person som normalt sett kör en BMW 325.

Hur gör jag nu? Ska jag skita i min och kanske även andras bild av den typiske 325- föraren, eller ska jag handla med hjärtat och köpa bilen, för inners inne älskar jag ju att köra den? (låt deltagarna diskutera två och två tills de kommer fram till en lösning. Hur resonerar man?)

GÅR VI PÅ REKLAM?

Den absolut hetaste målgruppen bland marknadsförare idag är ungdomar mellan 15-24 år.

Orsakerna är flera:

Unga är känsliga för trender, lyckas man sälja in ett märke bland unga har man en given succé. Samtidigt ska man veta att om varumärket hamnar i onöd överges det omedelbart.

Unga påverkar sin omgivning genom sina köp. En ungdoms bästa rådgivare när det kommer till shopping är deras kamrater. Men, det händer också att föräldrar rådfrågar sina ungdomar när det gäller större köp av t ex elektronik. Pappa ska köpa en ny tv, har en välfylld plånbok men ingen kunskap. Pelle, 15 vårar, har lite pengar men en hel del teknisk kunskap. Naturligtvis frågar pappa Pelle om råd.

Reklammakarna har dock stött på en del bekymmer eftersom flera stora undersökningar entydigt visar att unga sätter allt mindre tilltro till traditionell reklam (i tv, radio, tidningar). Man brukar tala om reklaminfart, när mediebruset blir så intensivt att man stänger av helt.

För att komma runt detta ägnar man allt mer tid och pengar till att framställa reklamkampanjer på ett sätt så att mottagarna inte fattar att det handlar om reklam. Faktum är att det har vuxit fram en hel bransch som arbetar på det här sättet, och man omsätter mångmiljonbelopp.

Ett svenskt företag som visat framfötterna här är Pronto Communication, med vd Gabriel Sundqvist, 27, i spetsen. Metoden man arbetar med kallas "word-by-mouth", och handlar egentligen om att unga sprider ryktet om en produkt eller ett varumärke via chatter på Internet.

I Storbritannien finns specialiserade företag som arbetar ännu mer strategiskt, genom att studera en grupp unga, säg en skolklass, för att lista ut vem som är den informelle ledaren, den person som kommer på bra grejer, den de andra lyssnar på. Den personen söker man upp och erbjuder vissa förmåner för att han/hon ska dela ut saker och ting till sina kamrater.

Den variant av dold marknadsföring som exploderat och nu är en fråga för lagstiftarna (nya radio- och tv-lagen) är produktplacering. Detta känner vi igen från Bond-filmerna där företag som Ericsson betalar enorma summor för att få visa sina produkter under någon tiondels sekund.

Nu ska ni själva få diskutera ett program som jag är säker på att ni åtminstone hört talas om, nämligen Färjan. Jag hävdar att detta är rena rama marknadsföringskampanjen. För vem kan man då fråga sig. Håller ni med? (Färjan är ett samarbete mellan Kanal 5 och Viking Line som båda tjänar på. Tv-kanalen får minimala produktionskostnader i och med att hela storyn utspelar sig på ett skepp där personalen har fått order från arbetsgivaren att vara tillgängliga för kamerorna. Viking Line får en fantastisk möjlighet att marknadsföra sin produkt på bästa sändningstid.

Det är ingen tillfällighet att biljettförsäljningen till Cinderella-kryssningarna har ökat dramatiskt sedan showen drog igång.

Som åskådare skapar vi en relation till figurerna som vi ser på tv, och vill gärna ta möjligheten att träffa dem personligen. På samma sätt fungerar ICA's tv-reklam. vad ska Stig och de andra hitta på nästa gång? Vi har skapat en relation till rollfigurerna trots att vi vet att de finns i rutan för att prångla på oss matvaror.

När ryktet om en Sex and the City-film började spridas blev det liv och rörelse bland världens designers och modeskapare. Alla ville ha med något av sina plagg i filmen. Det blev en budgivningskarusell som slutade med att filmen kom att innehålla 280 klädbyten. Så många som 67 företag syns eller nämns under de 100 minuterna som filmen pågår.

I ett avsnitt i säsong 2 av serien Sex and the city förekommer en drink, Absolute Hunk, flitigt. Absolute vodka nämns konsekvent genom hela avsnittet, och loggan syns tiotals gånger, bland annat på en stor billboard på Times Square i New York. Senare framkom det att hela avsnittet var specialskrivet på uppdrag för Svenska Vin och Sprit som en del i den internationella marknadsföringskampanjen för just Absolut Vodka.

Filmen Jägarna var den första svenska film där det förekom rikligt med produktplaceringarna. De extra inkomsterna till filmbudgeten gjorde att man kunde flytta inspelningen till Lappland. Filmen, som ju handlar ju om illegal renjakt, var från början tänkt att spelas in på en ö i Stockholms skärgård.

Betydelsen av inkomsterna från produktplacering i film och tv-serier ska inte underskattas. Idag är det regel att konsulter redan på manusstadiet söker olika möjligheter för att lägga in produktplaceringar i filmen. Visar det sig inte vara möjligt i nog stor utsträckning blir filmen inte av. Så stor del av inspelningsbudgeten kommer från produktplaceringar.

REKLAMOMBUDSMANNEN (RO)

Stiftelsen Reklamombudsmannen är näringslivets nyinrättade egenätgårdskansli som verkar för effektiv självansering av marknadskommunikation. ROs uppgift är att arbeta förebyggande och preventivt för hög etisk nivå i all marknadsföring riktad mot i huvudsak den svenska marknaden. Korrekt, hederlig och laglig reklam ökar konsumenternas förtroende för annonsörerna och är en förutsättning för en välfungerande marknad.

Egenåtgärder innebär flera fördelar i jämförelse med lagstiftning. De är snabbare och flexibla och kan anpassas till en marknad i ständig förändring. Egenåtgärdsregler som tagits fram av branschen själv bidrar också till större förståelse, kunskap och efterlevnad.

RO har tagit över de uppgifter som tidigare skötes av Näringslivets Etiska Råd mot Könsdiskriminerande reklam (ERK) och MarknadsEtiska Rådet (MER).

Allmänheten, företag, myndigheter och andra organisationer kan vända sig till RO med klagomål på reklam som är oetisk eller på annat sätt strider mot god marknadsföringsetik. RO granskar även reklam på eget initiativ. En annan viktig funktion är att ge vägledning och information i marknadsföringsetiska frågor.

RO prövar om reklam följer ICCs Regler för reklam och marknadskommunikation och meddelar i uppenbara fall friande eller fällande beslut. Övriga ärenden överlämnas för prövning av Reklamombudsmannens opinionsnämnd.

Både ROs och opinionsnämndens friande och fällande beslut publiceras genom pressmeddelanden och på ROs hemsida. Syftet är att offentliggöra annonsörens övertramp samt att öka medvetenheten kring vad som anses strida mot god marknadsföringssed. Eftersom RO inte är en förening, myndighet eller domstol, kan RO inte utdöma sanktioner i form av avgifter, skadestånd eller böter.

Anmälningar som lämpligare behandlas inom ramen för andra av näringslivets egenåtgärder eller av tillsynsmyndighet vidarebefordrar RO till rätt instans.

Friad eller fälld?

Annonser "Sisley":

Anmälarna anser att annonsen mer är att likna vid en pornografisk bild än reklam för ett klädmärke. De anser att annonsen framställer kvinnan som ett sexobjekt och att den därmed är kränkande.

Sisley menar å andra sidan att annonsen inte diskriminerar kvinnan och målsättningen med Sisleys marknadsföring är att ladda varumärket med mode, trend och humor.

RO:s bedömning:

Enligt av Internationella Handelskammaren (ICC) antagna grundregler för reklam gäller som grundläggande princip bl a att reklam skall utformas med vederbörlig känsla av socialt ansvar. Enligt artikel 4 punkt 1 i grundreglerna får reklam inte vara diskriminerande ifråga om bl.a. kön.

I den aktuella annonsen används kvinnans kropp som blickfång av sexuell natur. Rådet har vid ett flertal tillfällen konstaterat att nakenhet och lättkläddhet i reklam inte nödvändigtvis medför att reklamen blir att anse som diskriminerande. Speciellt gäller detta vid marknadsföring av kläder där rådet också i många fall funnit att bilder med lättklädda eller nakna människor får accepteras också i de fall bilderna getts en sexuell anstrykning. Rådet anser emellertid att den aktuella annonsen går över gränsen för vad som får anses godtagbart.

Annonsern utgör ett exempel på reklamåtgärder i vilka kvinnor eller kvinnors kroppar används som blickfång av sexuell natur, utan motiverat samband med den marknadsförda produkten. Detta är kränkande mot kvinnor i allmänhet och marknadsföringen strider därför mot ICCs grundregler för reklam.

Annonsern Quaker:

Förpackningen tillsammans med texten på baksidan och kampanjen på företagets hemsida anmäls för könsdiskriminering. Anmälan menar att Quaker framställer stereotypa könsroller med aktiva pojkar och passiva flickor. På baksidan av förpackningen fanns beskrivningen av fyra "Frasar". Tre av dessa var killar som gillade olika former av sport. En Frasis var tjej som beskrevs som söt och snygg. Detta bidrog till reklamombudsmannens uttalande:

RO:s bedömning:

Genom de egenskaper som de olika Frasarna representerar ges en schabloniserande bild av vad pojkar traditionellt förväntas ha för intressen (sport, uppfinningar, hyss) och vad som är viktigt när man är flicka (att vara snygg och söt). Genom att förmedla dessa könsroller till barn förstärks budskapet att dessa är en gång för alla givna vilket konserverar en otidsenlig syn på könsrollerna som är nedvärderande för såväl kvinnor som män. Reklamen är därmed könsdiskriminerande och strider mot ICC:s grundregler för reklam.

KREDITER

Vi har gått från ett "spara först, konsumera sedan"-samhälle till ett kreditsamhälle.

Skillnad på lån och kredit?

- Krediter är lån av pengar
- Lån, avbetalningsköp och uppskov med betalning är exempel på olika slags krediter
- Kredit är till skillnad från banklån en kort lån
- Skillnaden mellan krediter och banklån är att räntan oftast är dubbelt så hög för krediter

Om du väljer krediter istället för banklån är skillnaden att det sätts ett tak på hur mycket du kan låna. Du tar ut så mycket som du behöver när behov av extra pengar uppstår. Du betalar ränta för den del av krediten som används. Flexibelt och bra men du betalar dubbelt så hög ränta.

Banklån, är en förutbestämd summa pengar som du får låna. Pengarna förs över till bankkonto och används när behov uppstår. Du kan låna dubbelt så mycket till samma kostnad som för en kredit.

Övning Ellos

Redan på första sidan på deras webbplats uppmärksammar Ellos oss om att man kan låna pengar hos dem.

Problematiska kring vad de tycker att man ska låna pengar till (förnya hemmet, köpa glasögon), är det verkligen saker som man ska låna till för att köpa, eller är det bättre att spara ihop till?

Vad tror deltagarna att Ellos menar med "utan extra avgifter"?

Fråga deltagarna om de vet vad effektiv ränta är? (Effektiv ränta är den totala kostnaden, d v s räntor och avgifter, för krediten uttryckt som en årlig ränta angiven i procent.)

Gå igenom att det finns avgifter och det finns ränta. Man måste veta vad båda är för att veta vad lånet kommer att kosta. Effektiv ränta innefattar både avgifter och ränta och är konsumentens jämförelsepris för att undersöka vilket lånealternativ som är det bästa. Ungefär som hekto-pris vid köp av smörgåsar.

Man får inte reda på totala kostnaden utan det man har rätt till att få information om är den effektiva räntan och månadskostnaden.

Fråga deltagarna om en effektiv ränta på 34.49 % högt, vad ligger ett banklån på, var går gränsen för ocker?

648 kr i månaden, hur mycket blir det man ska betala tillbaka?

SMS-LÅN

Ett SMS-lån har ofta höga räntor och en kort avbetalningstid. Ett pris för SMS-lånen brukar vara att summan som erbjuds är mellan 1 000 och 3 000 kronor. Ofta tar inte lånet mer än 15 minuter tills att du har pengarna på ditt konto. Amorteringstiden är väldigt kort och ligger ofta inte på mer än en månad. Du har alltså väldigt kort tid på dig att betala tillbaka pengarna som du har fått nyttja.

Det är inte längre bland unga som obetalda SMS-lån ökar, utan bland medelålders och äldre. Kvinnornas andel av obetalda SMS-lån ökar och är högre i den här typen av skulder jämfört med annan skuldsättning. Det kan vara ett symptom på något större. Vi tror att kvinnor använder i allt större utsträckning snabblånen till att betala sina vardagsutgifter.

Förra året hamnade 28 038 ärenden hos Kronofogden jämfört med 46 531 under 2009, en minskning med 40 procent.

På webbsidan www.smslåntopplista.se får man reda på att Folkia är ett bra val (effektiva räntan på 1 356 procent!). På sidan står det att de är oberoende och att de listar de bästa SMS-lånen 2010.

ATT LÅNA

Går det att lita på reklamen?

IKANO Banken uppgav i flera annonser att deras lån inte innehöll några avgifter. Många gånger läser man inte avtalsvillkoren, standardavtalen är många gånger svårlästa med liten text, grå text på ljus bakgrund. Varför gör de så, vem vinner på att man inte läser? Men det är viktigt att noggrant läsa igenom. Det är i villkoren viktig information står.

Här kan vi läsa att det visst finns avgifter och att de dessutom när som helst kan höja avgifterna!

Konsumentverket uppmärksammade dock att de hade avgifter, aviavgifter, och att det stod i avtalsvillkoren för lånet att banken hade rätt att när som helst höja dessa avgifter. Därmed tyckte man att reklamen var vilseledande.

Den 20 oktober 2008 meddelade KO ett förbuds föreläggande gentemot dåvarande IKANO Banken AB.

Näringsidkaren får inte vid marknadsföring använda påståenden som är vilseledande i fråga om produktens pris, grunderna för prisberäkning, särskilda prisfördelar och betalningsvillkor.

När är det rimligt att ta ett lån?

Lån kan vara bra när det utnyttjas rätt. Jämför lånets återbetalningstid med hur snabbt den inköpta varan minskar i värde. Det är en fördel om lånet är återbetalat när varan är förbrukad och det är dags för ett nytt inköp.

Att låna kostar alltid men kostnaderna varierar för olika krediter. För kontokrediter kan somliga vara väldigt dyra. En bra regel är att om du inte har råd att spara så har du heller inte råd att ta en kredit. Krediten bör även vara betald innan varan är förbrukad. De billigaste lånen utan säkerhet är normalt medlemslån i bank. Lönekontokredit brukar vara relativt förmånliga medan postorderkonton tillhör de dyrare alternativen. Se upp för snabba SMS-lån, de är absolut dyrast.

Skaffar du ett kreditkort är det smart att välja ett som gäller i samtliga butiker. Då betalar du bara eventuell uppläggnings-, års- och aviavgifter för ett konto. Köper du en TV eller dator erbjuds man ofta en så kallad räntefri kredit, som kan vara ett bra alternativ när det rör sig om ett större belopp. En räntefri kredit är dock inte kostnadsfri. Du måste tänka på att vara noggrann med att din månadsbetalning när kreditgivaren i tid annars kan den räntefria krediten automatiskt slå över till en vanlig kontokredit med hög effektiv ränta eller så får du betala en hög straffavgift.

Medlemslån i bank genom fackförening – billigaste lånet utan säkerhet.

Banklån med säkerhet – billigast (i villa, bostadsrätt, aktier etc.).

Lönekontokredit – Jämförelsevis billigt. Banken kopplar det till ens lönekonto och den utlöses när man betalar med kort eller tar ut pengar i uttagsautomat trots att lönen är slut. När lönen kommer in betalas krediten automatiskt.

Kreditkort – smart att välja ett som funkar i alla butiker. Uppläggnings- års- och aviavgift samt månadsränta.

Räntefri kredit – bra alternativ när det rör sig om lite större belopp. Inte kostnadsfritt, uppläggningsavgift och aviavgift. Noga att följa månadsbetalningarna annars kan krediten automatiskt slå över till vanlig kontokredit med hög ränta eller hög straffavgift.

Postorderkonton – dyraste krediterna!

SMS-lån – Högst effektiv ränta! "Kortfristiga krediter där man via telefon eller Internet ansöker om ett lån mellan 1 000 kr och 3 000 kr, får en snabb utbetalning och därefter betalar tillbaka hela beloppet till en hög avgift inom en mycket kort period, i regel en månad."

Har du skulder på tusentals kronor på dyra kreditkort? Försök få ett banklån och betala av alla krediterna.

Dyrt att hyra

Månadshyran för apparaten är 299 kr, avi- och uppläggningsavgifter tillkommer. Köper hon ut apparaten kontant efter tre år, den kostar då 2 099 kr, blir hennes totalkostnad 13 958 kr. Om hon i stället betalar tv- apparaten med sitt kreditkort som har en effektiv ränta på 15 procent blir totalkostnaden 10 050 kr och hon betalar tillbaka skulden på 3,5 år.

OM DET GÅR SNETT

RÄKNINGAR

Man ska följa den överenskommelse om avbetalningsplan som konsument och näringsidkaren har bestämt. Om man inte har gjort en överenskommelse bestämmer näringsidkaren när betalning ska ske. Man har alltså inte alltid 30 dagar på sig att betala. Efter förfallodag har näringsidkaren rätt att ta ut dröjsmålsränta. Om man inte kommit överens om annat får dröjsmålsräntan först läggas på efter 30 dagar.

Efter förfallodag kan näringsidkaren skicka inkassokrav eller lämna över till ett ombud - inkassobolag.

Skulder växer fort. En skuld med en årsränta på till exempel 20 procent blir dubbelt så stor på bara fyra år.

Gör man ingenting alls åt situationen blir det bara värre. Här och på följande sidor får du veta vad som kan hända, steg för steg.

Förfallodag

Det första som händer när du är skyldig någon pengar, är att fordringsägaren skickar en faktura (räkning). Där står det hur mycket du ska betala och när (förfallodag). Det finns ingen regel som säger att det går att vänta 30 dagar med att betala. Finns det bestämmelser i ett avtal så gäller dessa. Avtalet ska ha slutits när affären gjordes upp. Ofta finns reglerna skrivna med fin stil på baksidan av kontraktet.

Har ni däremot inte bestämt betalningsdag, ska du betala när säljaren kräver det. När du girerar pengarna till ett post- eller bankgirokonto är det säkrast att betala senast tre vardagar före sista betalningsdag. Kontrollera alltid att kravet är riktigt. Acceptera inte utan vidare alla avgifter som läggs på. Begär att få se det underlag som kravet baseras på. Spara alla kvitton!

Påminnelse

Om du inte betalar räkningen i tid får du oftast en påminnelse. Fordringsägaren kan ta ut en påminnelseavgift om det finns ett avtal om detta. Kan du inte hitta någon bestämmelse om påminnelseavgift, är det enklast att fråga den som skickat kravet var i avtalet det står om rätten att ta ut avgift. Fordringsägaren är inte skyldig att skicka någon påminnelse, utom när det gäller en variant av parkeringsböter som kallas kontrollavgift. Du måste därför själv hålla reda på när räkningarna ska betalas.

Dröjsmålsränta

Om det finns ett avtal om att dröjsmålsränta ska betalas och en bestämd räntesats, så gäller detta. Dröjsmålsränta får då tas ut från den dag som står i avtalet. Vanligtvis är detta efter sista förfallodag. Finns det inget avtal gäller räntelagens bestämmelser. I lagen står att fordringsägaren har rätt att ta ut dröjsmålsränta en månad efter den dag han skickat sitt krav på betalning. Ofta står det i kreditavtalet hur stor dröjsmålsränta företaget begär. Saknas detta får dröjsmålsräntan vara högst referensräntan, vilken fastställs av Riksbanken varje kalenderhalvår genom särskilt beslut, plus 8 procent.

Om man inte kan betala

- Håll koll på dina räkningar. Kanske en pärm eller en anslagstavla vid datorn kan hjälpa dig att inte slarva bort räkningarna. Försök att hitta en lösning som passar just dig.
- Stoppa inte huvudet i sanden, öppna posten!
- Kontakta den du är skyldig pengar och förklara
- Fråga om du kan göra en avbetalningsplan

NÄR MAN MÅSTE PRIORITERA

Tänk HEM!

- Hyra
- El
- Mat

När du har dina inkomster, utgifter och skulder på papper framför dig kan du bättre bedöma vilka räkningar som är mest angelägna att betala.

Se först och främst till att pengarna räcker till bostaden och det dagliga uppehållet.

Prioritera

- Hyra och månadsavgift
- El, telefon
- Mat
- Hemförsäkring
- Avgift till arbetslöshetskassan
- Övriga räkningar

Hyra och månadsavgift

Bor du i hyreslägenhet eller bostadsrätt riskerar du att bli vräkt om du inte betalar i tid. Enligt lagen, Jordabalken 12 kap 42 §, kan ett hyresavtal sägas upp om hyresgästen dröjer mer än en vecka med att betala. För bostadsrätt är tiden något kortare (Bostadsrättslagen 7 kap 18 §).

I båda fallen får man behålla bostaden om man betalar inom viss tid efter uppsägningen. För hyresrätt gäller numera högst tre veckor och för bostadsrätt i allmänhet tolv dagar. Det är ändå riskabelt att ligga efter med betalningen upprepade gånger. Den som bor i eget hus bör prioritera lån till bostaden. I första hand betalas lån där det finns säkerhet (pant) i bostaden.

Automatisk överföring

Många lån betalas genom automatisk överföring från till exempel ett lönekonto. Det är en praktisk och billig betalningsform både för kunden och för banken. Men om inkomsterna inte räcker till att betala både uppehållet och lånet, kan du behöva upphäva den automatiska överföringen.

Övertrasserad kredit

Har du tagit ut mer pengar än tillåtet, det vill säga övertrasserat ett konto, har banken rätt att dra övertrasseringen från kontot när det kommer in pengar. Det kan innebära att du inte ens har pengar kvar till att betala hyra och mat. Om du har övertrasserat, försök att göra upp en betalningsplan med banken .

Skattejämkning

Har du inte skattejämkning, vilket numera heter "ändrad beräkning av A-skatt", men är berättigad till detta till exempel på grund av ränteutgifter, begär jämkning hos Skatteverket. Har du för hög skattejämkning (oftast på grund av att du inte kan betala alla räntor) är det viktigt att minska jämkningen, annars får du betala kvarskatt.

Skaffa kunskaper

Troligen ställs du inför fler svåra val och frågor när pengarna inte räcker till. Det behövs ny kunskap och erfarenhet för att klara situationen. Ta reda på så mycket som möjligt på ett tidigt stadium. Svaren finns, det gäller bara att veta vem du ska fråga.

VAD HÄNDER OM MAN INTE KAN BETALA

Inkasso

Om en skuld går till ett inkassoföretag är även gäldenären skyldig att betala de lagstadgade inkassoavgifter som uppstår. Därför blir gäldenären skyldig att betala ett högre belopp än det som ursprungligen avsågs, oftast skall även gäldenären ersätta borgenären för dröjsmålsränta, om någon ränta inte har avtalats, skall ränta betalas med gällande referensränta + 8 %. Referensräntan har ersatt det tidigare räntebegreppet diskonto. Referensräntan fastställs den 1/1 och den 1/7 varje år av Riksbanken. Referensräntan skall återspegla det allmänna ränteläget.

Om ett inkassokrav av gäldenären anses vara felaktigt kan det bestridas, det vill säga informera fordringsägaren om felaktigheten. Inkassobolaget har då ingen rätt att driva in pengarna, tills tvisten avgjorts.

Om fordringsägaren undlåter att informera inkassobolaget om detta kan man vända sig direkt till dem. Har en gäldenär några invändningar bör man alltid vända sig direkt till inkassoföretaget med sitt bestridande. Redan då bör gäldenären förklara sin invändning i sak.

Betalningsföreläggande

När din ansökan om betalningsföreläggande har kommit in till Kronofogdemyndigheten följer en särskild process, s.k. summarisk process, som innehåller följande steg:

- Den du riktar kravet mot får ett föreläggande (Ett brev för att Kronofogden ska ha möjlighet att ta hänsyn till dennes synpunkter) om att betala eller att på annat sätt fullgöra sina skyldigheter mot dig. Den person som kallas svaranden delges föreläggandet, vilket betyder att han bevisligen tagit del av det.
- Svaranden har möjlighet att yttra sig om innehållet i föreläggandet (ditt yrkande) och eventuellt motsätta sig (bestrida) detta inom en viss tid.
- Om svaranden motsätter sig yrkandet kan målet på din begäran överlämnas till tingsrätten för fortsatt handläggning. Om han inte motsätter sig yrkandet fastställer Kronofogdemyndigheten sökandens yrkande i ett utslag. Detta blir enklare och billigare än en tingsrättsdom. En process i tingsrätten försenar målet, men i de flesta fall blir beslutet detsamma.

Kronofogdemyndigheten verkställer sedan utslaget eller den eventuella dom som meddelats om målet gått vidare till tingsrätten. Gäller det pengar sker detta genom en undersökning av svarandens tillgångar och därefter eventuell utmätning.

Utmätning

När en skuld hamnat hos Kronofogden för indrivning vill Kronofogden gärna komma i kontakt med den som är skyldig pengar för att få veta varför man inte har kunnat betala. Kronofogden vill också veta hur man har tänkt sig att lösa sin skuld.

När Kronofogden har samlat fakta om ens ekonomi kan Kronofogden besluta om utmätning. Med utmätning menas att Kronofogden tar hand om och säljer det som har utmätts för att betala skulden. Exempel på vad som kan utmätas är pengar på banken, en del av lön, fastighet, bilar, moped eller andra värdefulla saker. Ofta gör Kronofogden ett besök hemma i bostaden innan man bestämmer vad som ska utmätas. Vanligast brukar vara utmätning av lön eller annan inkomst t ex a-kassa.

Om man inte har något som går att utmäta konstaterar Kronofogden att han inte kan betala just nu. Kronofogden bevakar sedan om han får möjlighet att betala eller får tillgångar i framtiden.

Säg att Kronofogden kan utmäta TV och/eller hemmabioanläggning. Sakerna säljs på auktion och pengarna förmedlar Kronofogden vidare till den man är skyldig pengarna till som nu får tillbaka sina utlånade pengar. Om det blir pengar över från försäljningen lämnas dessa till gäldenären.

Skulden är nu betald, men finns fortfarande kvar i Kronofogdens register, som är offentligt. Kreditupplysningsföretagen hämtar uppgifter från bland annat Kronofogdens register när de utfärdar betalningsanmärkningar. Anmärkningen kommer att finnas kvar i tre år trots att man nu har betalat!

Betalningsanmärkning

En betalningsanmärkning är ett tecken på att man inte har skött sina betalningar.

Den kan exempelvis leda till att han nu får nej när han vill skaffa betal- eller kreditkort, låna pengar på banken, hyra lägenhet, skaffa arbete, skaffa telefonabonnemang, köpa något på avbetalning. Det kan även innebära att han får en dyrare hemförsäkring.

Det är inte Kronofogden som utfärdar betalningsanmärkningar. Ordet betalningsanmärkning är kreditupplysningsföretagens samlingsnamn på ett stort antal uppgifter som de samlar in från olika håll och sedan använder vid en kreditupplysning. Många av dessa uppgifter kommer från myndigheter, till exempel Kronofogden.

Betalningsanmärkningen finns kvar i kreditupplysningsföretagens register i tre år från den dag då anmärkningen registrerades. Det som avgör hur länge betalningsanmärkningen finns kvar är bland annat när skulden betalades och om Kronofogden har hunnit fatta några beslut i ärendet.

Om valet står mellan två personer och den ena har skött sina betalningar utan anmärkningar är chansen stor att bostadsbolaget väljer den personen. Bostadsbolagen anser det var mera riskfyllt att hyra ut till en person med betalningsanmärkning eftersom anmärkningen är ett bevis på att man tidigare haft betalningsproblem.

Betalningsanmärkningar föranleds av:

- Utslag av KFM i mål om betalningsföreläggande
- Tredskodom meddelad av TR
- Utmättningsförsök
- Restförda skatter och avgifter
- Konkurs
- Beslut om skuldsanering

Svårt att få om man har en betalningsanmärkning:

- Lån
- Bankkort
- Telefonabonnemang
- Hyra bostad
- Arbete
- Köpa på kredit
- Hyra släpvagn på en bensinstation
- Dyrare försäkring

Hur kan man undvika betalningsanmärkningar?

Kom ihåg att adressändra! Du är skyldig att se till att dina räkningar kommer till rätt adress och du kan inte skylla på att de hamnat på din gamla adress.

Kom även ihåg att företag inte är skyldiga att skicka ut påminnelser, men de flesta gör det ändå. Men det är ingen bra idé att avsiktligt vänta på en påminnelse och tycka att det är värt 50 kr extra i påminnelseavgift – det kanske inte kommer en påminnelse utan ett inkassokrav som blir betydligt dyrare.

SKULDER

När pengarna inte räcker till är ofta den första reaktionen att låtsas som inget och hoppas på att allt ska lösa sig nästa månad. Men när påminnelser och inkassobrev börjar hopa sig är det hög tid att ingripa.

Du har allt att vinna på att reda ut din situation. Det första steget är att få överblick över ekonomin. Behöver du hjälp kan du kontakta kommunen och fråga efter budget- eller skuldrådgivning. Du kan också söka efter budget- och skuldrådgivare här.

Var letar du efter skulder?

- Kronofogden
- Inkasso
- Deklaration
- Kreditupplysning – UC
- Gälldenärens egen information

KRONOFOGDEN

Kronofogdemyndigheten kallas ofta Kronofogden och är en statlig myndighet som arbetar med skuldfrågor.

Gälldenären, som ska betala, står alltså på ena sidan och borgenären, som vill ha betalt, står på andra sidan. Kronofogden står mitt emellan dem.

För Kronofogden är det viktigt att den som har skulder blir behandlad på ett riktigt och lagligt sätt och att den som vill ha sina pengar får all hjälp personen har rätt till.

De vanligaste skulderna för unga vuxna

Obetalda mobilräkningar

- Med abonnemang kan det vara svårt att ha koll på hur hög telefonräkningen kommer att bli.
- Att köpa en mobiltelefon för exempelvis 1 krona innebär alltid att telefonen i slutändan kostar mycket mer än så.

Genom att betala hela telefonen på en gång och använda kontantkort minskas risken för att hamna med skuld hos Kronofogden på grund av kostnader som har med mobiltelefon att göra.

Obetalda tv-avgifter kan bero på att du:

- Glömt adressändra
- Slarvat bort räkningen

Orsakerna kan vara många till att människor väljer att inte betala. Vissa tror att om jag bara ser kabel-tv så behöver jag inte betala tv-avgiften, vilket är en felaktig uppfattning.

Enligt lag ska alla som har en tv-mottagare betala tv-avgift. Vilka kanaler du väljer att titta på har ingen betydelse. Även om du bara använder din tv till att se video och/eller DVD är du skyldig att betala tv-avgift.

Många unga hamnar med skuld på grund av snabba lån, så kallade *SMS-lån*.

- Låna aldrig pengar till konsumtion
- Om du måste låna, se över villkoren och dina möjligheter att betala tillbaka. Om du inte har 3 000 kr idag, vad är det då som säger att du har 3 600 kr att betala tillbaka nästa månad.

För tjejer är skuld till *CSN* också vanligt förekommande, dvs. att man inte klarar av att betala tillbaka sitt studielån.

Ärvda skulder

En fråga som ofta brukar komma upp i diskussion kring skulder är om du kan ärva skulder. Svaret på den frågan är nej – det kan man inte göra. Var och en ansvarar bara för sina egna skulder. Använd gärna vårt fall "ärva skulder" för att fördjupa er i den frågan.

SOLIDARISKT BETALNINGSANSVAR OCH BORGEN

Vid solidariskt betalningsansvar kan den som har fordran vända sig till vem han vill för att få sina pengar. Till skillnad från enkel borgen där fordringsägaren alltid först måste vända sig till gäldenären.

Den som går i borgen för någon kallas för borgensman. Kreditgivaren går under beteckningen borgenär. Kredittagaren benämns gäldenär.

Att gå i borgen innebär ett löfte att betala en skuld för någon annan om denne inte betalar. Borgensförbindelser gäller ofta lån, men förekommer även vid telefonabonnemang och leveransavtal, till exempel el och gas. Det blir också allt vanligare med borgen i bostadssammanhang, framför allt för hyreskontrakt men även när bostadsrättsföreningar ska godkänna nya medlemmar.

Ingen formalitet

Många som ställt upp som borgensmän har varit ovetande om vilket ansvar de tagit på sig. Det har ibland uppfattats som en formalitet, ungefär som bevitnande av en namnteckning. Vänner och arbetskamrater har skrivit under för att de tyckt att det varit genant att neka. De har ofta utgått ifrån att banken eller hyresvärderna bedömt att det inte ska bli några problem med betalningarna.

Men ibland har låntagaren eller hyresgästen inte varit kreditvärdig. I själva verket har en borgensman varit ett villkor för lånet, hyresavtalet eller vad det handlade om. När det sedan gått illa och borgensmännen fått betalningskrav på sig har de varit totalt oförberedda på detta.

Borgen är en säkerhet

Den som lånar ut pengar, hyr ut bostäder och liknande ska göra en fullgod kreditprövning av sin kund. Långivaren, eller hyresvärderna, kan dessutom kräva någon slags säkerhet. För ett lån kan det vara exempelvis en panträtt i en fastighet, så kallad realsäkerhet, eller ett borgensåtagande, så kallad personsäkerhet.

Eftersom borgen ger en säkerhet bör låntagaren få en lägre ränta än om det saknas säkerhet. Borgen bör inte krävas slentrianmässigt. Det ska finnas sakliga skäl och överensstämja med vad som är "god sed på marknaden".

Borgensmannen ska prövas

Om det krävs ett borgensåtagande bör långivaren också göra en kreditprövning av borgensmannen. Han eller hon bör med god marginal kunna betala låntagarens skuld - eller uppfylla hyresgästens ekonomiska skyldigheter (hyra, kostnad för onormalt slitage med mera) - enligt avtalet.

Proprieborgen eller enkel borgen

Det finns två huvudtyper av borgen, proprieborgen och enkel borgen. En viktig skillnad ligger i när den som gått i borgen för någon annan kan bli skyldig att betala.

Proprieborgen är mycket vanligt förekommande. Här kan fordringsägaren omedelbart kräva vem han vill av borgensmännen eller låntagaren, så fort han inte fått betalt. Borgensmannen har gått i borgen "såsom för egen skuld". Så här kan åtagandet lyda: "För fullgörandet av ovanstående skuldförbindelse på 200 000 kr jämte ränta tecknas härigenom borgen såsom för egen skuld, tills full betalning sker".

Enkel borgen innebär att borgensmännen blir betalningsskyldiga först sedan kronofogden konstaterat att låntagaren inte kan betala. En nackdel är att skulden då kan ha vuxit kraftigt på grund av räntor och avgifter. Enkel borgen kan formuleras så här: "För fullgörandet av ovanstående skuldförbindelse på 200 000 kr jämte ränta tecknas härigenom borgen."

Solidariskt eller delat ansvar

Finns det flera borgensmän för en och samma skuld har de vanligtvis ett solidariskt ansvar, det vill säga en för alla och alla för en. Långgivaren kan kräva vem som helst av borgensmännen på hela beloppet om låntagaren inte betalar. (Borgensmännen har sedan möjlighet att kräva pengar av varandra. Har borgensmännen förbehållit sig delad ansvarighet kan långgivaren däremot inte kräva en enskild borgensman på mer än hans andel. Så här kan ett sådant åtagande lyda: "För fullgörandet av ovanstående skuldförbindelse på 200 000 kr tecknas härigenom borgen, dock att vi inte svarar för mer än 100 000 kr vardera."

Uppsägning och jämkning

Ett borgensåtagande kan inte sägas upp eller jämkas om inte långgivaren frivilligt går med på det. Oftast krävs då en ny borgensman som långgivaren kan acceptera. Undantaget är om långgivaren gjort en mycket bristfällig kreditprövning av låntagaren eller borgensmannen. Samma gäller om långgivaren utelämnat viktig information till borgensmannen. Då är det möjligt att få säga upp eller jämka åtagandet. För att få en sådan sak prövad kan du vända dig till Allmänna reklamationsnämnden, ARN. Du kan också gå till tingsrätten.

Hysesavtal - specialregler

När det gäller borgen i samband med hyresavtal finns vissa specialregler. I övrigt gäller det mesta som sägs här också för borgen i samband med hyresavtal.

En viktig skillnad är att borgensmannen får säga upp ett borgensåtagande för ett hyresavtal med nio månaders varsel. En uppsägning kan dock inte träda i kraft tidigare än två år efter hyrestidens början.

Om hyresgästen har flyttat från bostaden upphör värdens fordran (preskriberas) efter två år, såvida inte värden dessförinnan lämnat in en stämningsansökan eller gjort en ansökan om betalningsföreläggande hos Kronofogdemyndigheten. Mer information om preskriptionsreglerna kan du få av din kommunala konsumentvägledare eller hos Hyresgästföreningen.

Skuldsanering

Enligt skuldsaneringslagen ska inte borgenslån särbehandlas. Borgenslån skrivs ned hos låntagaren på samma sätt som andra skulder. Borgensmannen har dock kvar sitt betalningsansvar mot långgivaren. Med andra ord får borgensmannen ta över den skuld som låntagaren befrias ifrån i en skuldsanering.

Råd om borgen

Utgå ifrån att du kan bli skyldig att uppfylla hela det åtagande som du går i borgen för, till exempel betala hela skulden plus räntor och avgifter.

En god regel är att inte gå i borgen för någon som du inte skulle vara beredd att låna ut lika mycket pengar till. Tänk på att borgensansvaret inte försvinner förrän hela skulden är betald. Ta reda på hur låntagarens ekonomi ser ut! Försök att bedöma om han eller hon har en realistisk möjlighet att betala.

Var försiktig med att gå i borgen för gamla lån. Lita inte enbart på låntagarens uppgifter, utan diskutera med långgivaren vad borgensåtagandet innebär och vad låntagarens förutsättningar är att kunna betala.

Innan du skriver på:

- Försök att begränsa borgensåtagandet till ett maximibelopp, eller endast kapitalbeloppet (inte räntor, avgifter och liknande).
- Försök få tidsbegränsat borgensåtagande. Ett borgensåtagande för bostadshyresavtal, telefonabonnemang och liknande bör tidsbegränsas eller åtminstone innehålla en möjlighet till uppsägning. Observera att lagen ger en möjlighet att säga upp hyresborgen.
- Försök att få en enkel borgen begränsad till belopp och tid, även om det är svårt. Om ni är två som går i borgen för till exempel ett lån på 100 000 kronor, kan var och en begränsa sitt åtagande till exempelvis 50 000 kronor.
- Lämna inte en generell borgen.
- Kräv att borgensansvaret bortfaller helt eller delvis om du avlider, insjuknar eller liknande. Om inte långgivaren går med på detta, hör efter om låntagaren kan teckna försäkring mot riskerna.

- Du kan föreslå en egen formulering av borgensåtagandet. Du behöver alltså inte skriva under den tryckta texten på formuläret. Är du tveksam, fråga konsumentvägledaren i din kommun, innan du skriver på.
- Underteckna om möjligt borgensförbindelsen i närvaro av både långgivare/hyresvärd och låntagare.
- Kontrollera att räntan är lägre än för lån utan säkerhet.

Bra att veta: långgivaren, till exempel hyresvärden, ska genast informera dig om misskötsel och om förändringar i låntagarens/hyresgästens ekonomi. Om du inte fått information på det sättet ska du vägra att betala den del av långgivarens/hyresvärdens krav som uppkommit på grund av hans försumlighet.

KFM:S NORMALBELOPP 2011

Om Kronofogden beslutar om utmätning av din lön så räknar vi fram ett existensminimum, som hos Kronofogden kallas för förbehållsbelopp. Detta är det belopp du får behålla, efter att den som betalar ut din inkomst gjort avdrag enligt Kronofogdens beslut.

Förbehållsbeloppet består huvudsakligen av två delar, dels en del som ska gå till din boendekostnad och dels en del som ska motsvara allmänna levnadskostnader, ett så kallat normalbelopp (pdf, 93 kB).

För normalbeloppet görs ingen personlig prövning utan alla får behålla lika mycket pengar. Normalbeloppet ska räcka till exempelvis mat, kläder, hygienartiklar, telefon och försäkringar. Normalbeloppet är avsett att räcka till gäldenärens alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnad.

Vad är normalbelopp?

Skatteverket bestämmer varje år normer för olika utgiftsposter. Dessa kallas normalbelopp och ska användas för att räkna fram förbehållsbeloppet och eventuellt betalningsutrymme.

Till normalbeloppet får du under vissa förutsättningar göra tillägg för bland annat resor till och från arbetet, barn tillsyn, underhåll och sjukdom.

Normalbelopp per person i kronor per månad Normalbelopp år 2011 kr/månad:

Ensamstående	4 549 kr
Makar och jämställda	7 515 kr
Barn t o m det kalenderår då barnet fyller 6 år	2 413 kr
Barnet fr o m det kalenderår då barnet fyller 7 år	2 778 kr

Beräkna förbehållsbelopp

Vid en utmätning av lönen beräknar kronofogdemyndigheten hur mycket pengar hushållet måste ha till sitt uppehälle. Det kallas förbehållsbelopp.

När familjens förbehållsbelopp räknats fram ska de sammanboende, till exempel makar, efter sin ekonomiska förmåga bidra till betalning av kostnaderna. Familjens förbehållsbelopp fördelas mellan dem enligt en speciell proportioneringsmetod. Efter denna fördelning får du veta hur stor del av familjens kostnader som du ska betala.

Beräkna betalningsutrymme

De pengar som blir över när förbehållsbeloppet räknats bort kallas betalningsutrymme och ska gå till betalning av skulderna.

Vid beräkningen av betalningsutrymmet läggs inkomsterna, till exempel lön efter skatt och olika bidrag, samman. Från den sammanlagda inkomsten dras förbehållsbeloppet. Resultatet visar hur stor betalningsutrymme är.

BUDGET- OCH SKULDRÅDGIVNING

Budget- och skuldrådgivaren kan ge praktiska råd om hur du kan gå tillväga i din skuldsituation och hjälper till med de ekonomiska beräkningar som behöver göras.

De kan också ge råd om vad som krävs för att kunna göra en ansökan om skuldsanering. Budget- och skuldrådgivaren hjälper även till med omprövningar och överklaganden gällande skuldsanering. För skuldsatta som inte uppfyller skuldsaneringslagens krav eller som vill ha andra typer av betalningsuppgörelser kan rådgivaren räkna fram realistiska betalningsförslag. Rådgivaren kan i samråd med den skuldsatte arbeta för att förhandla fram nya betalningsvillkor hos fordringsägarna.

Kommunen är skyldig att hjälpa dig

Kommunen är enligt skuldsaneringslagen skyldig att hjälpa dig. I lagen står: "Kommunen skall inom ramen för socialtjänsten eller på annat sätt lämna råd och anvisningar i budget- och skuldfrågor till skuldsatta personer. Denna skyldighet gäller även under skuldsaneringsförfarandet och under löptiden för en betalningsplan". Skuldsaneringslagen hittar du till höger.

SKULDSANERING

Med skuldsanering menas att en svårt skuldsatt person under vissa förutsättningar kan befrias från skyldigheten att betala sina skulder helt eller delvis.

Formella krav:

- Hemvist i Sverige
- Fysisk person
- Ej näringsförbud
- Ej tidigare skuldsanering

Kriterier:

- Kvalificerad insolvens
- Allmän skälighet
- Behov av ekonomiskrehabilitering
- Skuldernas ålder 3-4 år
- Omständigheter vid skuldernas tillkomst
- Gäldenären skall ha gjort allt för att försöka betala sina skulder
- Aktiv i kontakt med KFM

Ansökan

Du ansöker om skuldsanering hos Kronofogden på en särskild blankett. Du kan ladda ner den eller beställa postleverans på Kronofogdens hemsida. Du kan också beställa ansökningsblanketten på Kronofogdens servicetelefon på telefonnummer 020-75 76 77.

Kronofogden prövar om du uppfyller skuldsaneringslagens krav för att få en skuldsanering.

Om din ansökan blir godkänd kommer ett förslag till skuldsanering att skickas till dem du är skyldig pengar. Om någon av dem säger nej till förslaget kan Kronofogden ändå besluta om skuldsanering för dig.

Om du beviljas skuldsanering innebär det att du lever på existensminimum, oftast i fem år. Du får en betalningsplan som du ska följa och alla pengar som du får in utöver existensminimum går till att betala av på skulderna. Lever du under existensminimum är skuldsaneringsperioden fortfarande fem år men då får du ingen betalningsplan. Efter fem år är du skuldfri.

KONKURS

I tidningarna kan man ibland läsa om aktiebolag som går i konkurs och slipper betala sina skulder. Men det gäller inte privatpersoner. De kan visserligen också gå i konkurs, men de har kvar skulderna efter konkursen.

Den som är på obestånd (inte kan betala sina skulder inom överskådlig tid) riskerar att försättas i konkurs av tingsrätten, om fordringsägarna begär det. Man kan också själv begära att bli försatt i konkurs. Oftast är det företag som försätts i konkurs. Mer sällan vanliga löntagare som har skulder men saknar tillgångar.

Personlig konkurs

Vid en personlig konkurs utser tingsrätten en förvaltare som tar reda på vilka tillgångar och skulder som finns. Tillgångarna ska sedan säljas, med undantag för sådant som ingår i familjens beneficium, det som anses nödvändigt i ett hushåll, och dessutom vissa arbetsredskap. Pengarna från försäljningen fördelas sedan mellan fordringsägarna.

Den som försätts i konkurs förlorar rätten att fritt förfoga över sin egendom under konkursen. Man får bara göra de utbetalningar som hushållet måste göra för sitt dagliga uppehälle.

Ansvar för skulder

Efter en avslutad konkurs har en enskild person fortfarande ansvar för alla skulder som finns kvar. Därför är en konkurs ingen utväg för en privatperson när det gäller att bli av med sina skulder. Den som har en enskild firma, eller är delägare i ett handelsbolag, har också personligt ansvar för skulderna efter en konkurs. Det är bara aktiebolag och ekonomiska föreningar som kan bli av med sina skulder, eftersom bolaget eller föreningen upplöses om det inte finns några tillgångar kvar efter konkursen.

ALTERNATIVA LÖSNINGAR

En viktig grundregel i samhället är att avtal ska hållas. Skulder ska betalas enligt avtal.

Att förhandla

Om du kommer på obestånd, det vill säga inte kan betala dina skulder inom överskådlig tid, gäller det att finna förslag till lösningar som är så bra som möjligt, både för dig och för dina fordringsägare. En frivillig överenskommelse med dina fordringsägare kan vara ett alternativ. Syftet är att du som är skyldig pengar ska bli skuldfri inom rimlig tid och att borgenärerna ska få tillbaka så mycket som du kan betala.

Oftast frivilligt

De flesta ekonomiska uppgörelser görs på frivillig väg, men om det inte går, kan man ansöka om skuldsanering enligt skuldsaneringslagen. För att beviljas skuldsanering ska den skuldsatte sakna möjlighet att kunna betala tillbaka sina skulder inom överskådlig tid.

Skuldsaneringslagen innehåller regler för hur olika typer av skulder behandlas vid skuldsanering. Dessa regler påverkar troligen också fordringsägarnas syn på frivilliga uppgörelser. Men det saknas bestämmelser för frivilliga överenskommelser. Vad som redan nu starkt påverkar de frivilliga överenskommelserna är hur kronofogden (KFM) prioriterar skulder vid utmätning. Underhållsbidrag, skatter, avgifter till staten, böter och viten prioriteras av KFM. Först därefter kommer skulder till banker, finansbolag och övriga oprioriterade fordringsägare. Det innebär i praktiken att så länge en gäldenär har skatte- och underhållsskulder är chanserna mindre för fordringsägare med oprioriterade fordringar att få ut något via KFM.

Frivilliga överenskommelser

1. Ta reda på vad som gäller för olika typer av skulder.
2. Vad händer om de inte betalas?
3. Har de förmånsrätt, är de prioriterade fordringar eller inte?

Om du har olika typer av skulder, till exempel både skatteskulder, underhållsskulder (prioriterade av KFM) och skulder till banker och finansbolag (oprioriterade hos KFM), bör du först försöka få en ny betalningsplan för de prioriterade skulderna. Om du har enbart oprioriterade skulder är det i allmänhet inte möjligt att göra uppgörelser med några av fordringsägarna och att ställa in betalningen för de andra skulderna. Om någon fordringsägare begär och får löneutmätning, blir utrymmet för att betala eventuella tidigare frivilliga överenskommelser nästan obefintligt, genom att hela betalningsutrymmet tas i anspråk av KFM vid löneutmätning. Sikta därför på att göra en helhetslösning där alla skulder tas med. Glöm inte bort någon skuld!

Däremot kan du naturligtvis försöka att betala igen små skulder så fort som möjligt. Avsluta dina kreditkonton. Klipp korten och skriv till företagen att du avslutar krediten.

Förslag till uppgörelser kan konstrueras på olika sätt. Här beskrivs olika modeller för frivilliga överenskommelser. Budget- och skuldrådgivaren i din kommun kan hjälpa till att förhandla fram frivilliga överenskommelser med fordringsägarna.

Alternativ 1: Förbättrade villkor

1 a) Amorteringarna minskas

När amorteringarna minskas på befintliga lån, blir månadsbetalningen lägre och amorteringstiden förlängs. Amorteringar kan också ställas in tillfälligt om betalningsutrymmet väntas bli större längre fram. Denna åtgärd används främst under en kortare tid, till exempel när ekonomin utreds, eller om inkomsterna minskat tillfälligt. Om amorteringarna minskas kraftigt, kan resultatet bli en orimligt lång återbetalningstid och stora sammanlagda ränteutgifter.

1 b) Räntesatsen minskas

Räntesatsen minskas eller räntan "fryses" på befintliga lån, det vill säga att ingen ränta tas ut. Om betalningsutrymmet är litet i förhållande till räntekostnaderna kan det vara en utväg att förhandla ner räntesatsen eller att helt inställa räntebetalningen. Det brukar kallas att frysa räntan och kan ske under en begränsad tid eller under hela den återstående betalningstiden. Tidsperiodens längd och räntesatsen måste tydligt framgå vid en ändring av villkoren.

1 c) Saneringslån

"Dyra" skulder ersätts med ett lån med mer förmånlig ränta och/eller en lägre amortering. Ett medlemslån, som du eventuellt kan få som medlem i vissa fackföreningar, är en möjlighet. Ett annat alternativ kan vara att utöka ett bostadslån. Om banken kräver borgensmän, informera dina borgensmän om vad borgensåtagandet innebär och om din ekonomiska situation. Riskera inte att relationerna inom din familj eller vänkrets förstörs genom oklarheter vid ett borgensåtagande.

Alternativ 2: Ackord

Ett ackord innebär att skulderna skrivs ner till en viss procent av den ursprungliga skulden. Långgivaren efterskänker den resterande delen efter uppgörelsen. Den procentsats av skulden som betalas anges med ackordsprocenten. Om ett lån på 10 000 kr skrivs ner till 40 procent innebär det att 4 000 kr betalas. Vanligtvis kräver fordringsägaren att hela beloppet betalas på en gång. Det krävs således att du kan få fram en summa att betala de nedskrivna skulderna med. Denna summa kallas ackordslikvid. Svårigheten med ett ackord ligger dels i att få en uppgörelse om nedskrivning, men naturligtvis också i att få fram en ackordslikvid.

Underhandsackord är den vanligaste formen av ackord. Det är inte reglerat i lag utan innebär en frivillig överenskommelse mellan låntagaren och fordringsägaren. Börja med att erbjuda alla fordringsägare samma ackordsprocent, och be om svar före ett bestämt datum. När du fått svar från alla, kan du tvingas till en ny förhandlingsrunda, om de inte accepterar ditt förslag utan kommer med egna. När du beräknar ackordslikvidens storlek, räkna in den ränta som eventuellt löper fram till betalningsdagen, avstämningsdagen, och de avgifter som kan läggas på.

Alternativ 3: Amortering av i första hand kapitalskulden och därefter betalning av ränteskulden

Vanligtvis fördelas återbetalningen av skulder på avgifter och räntor, och först därefter kapital. Om du i stället gör tvärtom och amorterar hela kapitalskulden först, men inte betalar ränta, kan kapitalskulden betalas tillbaka snabbare. Räntan samlas under tiden till en ränteskuld och betalas av när kapitalskulden är färdigamorterad. Men förutsättningen är att du inte behöver betala ränta på ränta. Den här betalningsmodellen gör att den totala ränteutgiften blir lägre. Det beror på att du betalar större amorteringar per månad, och lånet amorteras på kortare tid än i den ursprungliga betalningsplanen. Be fordringsägaren räkna fram hur stor ränteskulden blir, eller hör med budget- och skuldrådgivningen i din kommun om de kan hjälpa dig med beräkningen.

Alternativ 4: Betalningsplan

Om betalningsförmågan är låg i förhållande till skulderna, och om du troligen inte kommer att få bättre ekonomi inom överskådlig framtid, kan en ny betalningsplan vara den enda lösningen.

Exempel:

Du har räknat ut att du har råd att betala av 2 000 kr per månad på dina skulder. Du föreslår att skulderna ska betalas av på ett bestämt antal år. I det här exemplet utgår vi från 5 år. Under dessa 5 år kan du betala 2 000 kr varje månad. Det blir sammanlagt 120 000 kr. Ingen ränta betalas. Låt oss anta att du har skulder på 300 000 kr. Då kan du betala tillbaka 120 000 kr av 300 000 kr, vilket är 40 procent av den totala skulden. Därefter avskrivs återstående skuld.

Skulder: Beräkna månadsbetalningarna så här:

200 000 kr $200\,000/300\,000 \times 2\,000 = 1\,333$ kr/mån

50 000 kr $50\,000/300\,000 \times 2\,000 = 333$ kr/mån

25 000 kr $25\,000/300\,000 \times 2\,000 = 167$ kr/mån

15 000 kr $15\,000/300\,000 \times 2\,000 = 100$ kr/mån

10 000 kr $10\,000/300\,000 \times 2\,000 = 67$ kr/mån

Varje månad betalar du alla fordringsägare i förhållande till hur stor andel deras fordran är av det totala skuldbeloppet.